



Часопис

ПАРЛАМЕНТ

ВИПУСК 1/2017



**ЖИТТЯ ПІСЛЯ ПАРЛАМЕНТУ:
РОЛЬ АСОЦІАЦІЙ КОЛИШНІХ ДЕПУТАТІВ
У РОЗВИТКУ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ**

ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІНІЦІАТИВ
www.parlament.org.ua





ЧАСОПИС

ПАРЛАМЕНТ

ВИПУСК 1

Життя після парламенту:

Роль асоціацій колишніх депутатів у розвитку
представницької демократії



КИЇВ • 2017



USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ



Фонд Східна Європа



ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІНІЦІАТИВ
www.parliament.org.ua

Видання та розповсюдження Часопису «Парламент» є частиною проекту, що його реалізує Лабораторія законодавчих ініціатив в рамках Програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», що виконується Фондом Східна Європа.

Думки і твердження, висловлені в цій публікації, відображають особисту позицію авторів і можуть не співпадати з позицією USAID.

УДК 342.534-058.59

Ж74

«ЧАСОПИС ПАРЛАМЕНТ»

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 1, 2017

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ 5474 від 13.09.2001 р., видане Державним комітетом інформаційної політики України.

Засновник і видавець:

ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив»
Київ, 04071, вул. Нижній Вал, 15, офіс 303
info@laboratory.kiev.ua
(+38 044) 531 37 68

Автори:

Денис Полтавець
Уляна Полтавець

Головний редактор:

Світлана Матвієнко

Відповідальний редактор:

Марія Врабель

Оригінал-макет:

Микола Ковальчук

Додрукарська підготовка:

ФОП Кашталян Н. І.

Над випуском працювали:

Олександр Заславський
Людмила Речич
Тетяна Чернуха
Ірина Черпак
Вікторія Баклаженко
Олеся Кириченко

ISBN 978-617-7157-50-1

У ВИПУСКУ

ТЕМА	Денис Полтавець, Уляна Полтавець	
	Життя після парламенту: Роль асоціацій колишніх депутатів у розвитку представницької демократії	5
1.	Навіщо потрібні асоціації депутатів	9
1.1.	<i>Проблеми, з якими стикаються колишні депутати</i>	15
2.	Міжнародний досвід функціонування асоціацій колишніх депутатів	17
2.1.	<i>Асоціація колишніх членів Конгресу США</i>	18
2.2.	<i>Асоціація колишніх членів Європейського парламенту</i>	22
2.3.	<i>Асоціація колишніх членів Парламенту Сполученого Королівства</i>	26
2.4.	<i>Канадська Асоціація колишніх парламентарів</i>	29
2.5.	<i>Асоціація польських парламентарів</i>	35
2.6.	<i>Інші асоціації колишніх депутатів</i>	36
3.	Об'єднання народних депутатів в Україні	42
	Висновки	51
	Список використаних джерел	54

Анотація

В роботі проаналізовано потенціал ресурсу колишніх депутатів та здійснено оцінку діяльності асоціацій (колишніх) депутатів як інструменту управління цим ресурсом. Також досліджено міжнародну практику функціонування таких асоціацій та український досвід Асоціації народних депутатів України. Окрему увагу приділено особливостям післяпарламентського життя колишніх депутатів, зокрема, проблемам працевлаштування. Автор доходить висновку, що асоціації колишніх депутатів можуть мати істотний вплив на процес прийняття рішень в державі, популяризувати демократичні практики та поширювати знання про представницьку демократію, допомагати колишнім депутатам пристосовуватися до післяпарламентського життя та підтримувати комунікацію один з одним, сприяти відкритості парламенту, підвищенню престижності депутатської роботи та довіри суспільства до парламенту.

Abstract

This article analyses the potential of the resource of former members of parliament and studies the phenomenon of associations of former members of parliament as an instrument to manage this resource. It also examines the international practice of functioning of such organizations as well as the Ukrainian experience of the Association of Members of the Parliament of Ukraine. Special attention is paid to the peculiarities of the post-parliamentary life of former members of parliament, in particular, the problems of employment. The author concludes that associations of former members of parliament can have a significant influence on the decision-making process, promote democratic practices and spread knowledge about representative democracy, help former members adapt to post-parliamentary life and maintain communication with each other, promote parliamentary openness and transparency, increase the prestige of the parliamentary work and public trust in the parliament.

ТЕМА

Життя після парламенту: Роль асоціацій колишніх депутатів у розвитку представницької демократії

Денис Полтавець, експерт з розвитку громадянського суспільства

Уляна Полтавець, програмна директорка Української школи політичних студій

У день прийняття присяги єдине, що кожен народний депутат знає напевне, це те, що колись його повноваження закінчаться. П'ять років активної політичної діяльності, постійна робота в світлі телекамер та фокусі суспільної уваги, напружений графік, високий рівень відповідальності — це не просто характеристики, що супроводжують роботу народного депутата, це певний стиль життя. Коли ж з тих чи інших причин депутат опиняється поза парламентом, існують деякі труднощі перехідного періоду: неможливість застосування свого знання та досвіду поза політикою, віддаленість від ринку праці, втрата попередніх навичок, проблеми в сім'ї, фінансові труднощі тощо. Адаптація колишніх народних депутатів може бути важкою та довготривалою, а отже, існує потреба в супроводженні цього процесу.

Створення умов для пристосування колишніх народних депутатів до післяполітичного життя є важливим не тільки з погляду психологічної підтримки, але й для ефективного використання знань та навичок, набутих депутатами за роки виконання своїх представницьких функцій. За 8 скликань Верховної Ради в Україні налічується 2067 колишніх народних депутатів. Це професіонали в різних галузях, котрі володіють унікальним досвідом у сфері творення державної політики і мають широку мережу контактів в Україні та за кордоном. Багато з них переходять на інші посади у виконавчій владі, інші займаються лобістською діяльністю або провадять політичну кар'єру поза парламентом. Таким чином, кваліфікація, досвід та навички колишніх народних депутатів є недооціненим ресурсом, використання якого може стати в нагоді не тільки у приватному секторі, але й у творенні державної політики навіть після закінчення депутатського терміну.

У багатьох парламентах світу існують різні практики роботи з колишніми депутатами. Найчастіше колишні депутати об'єднуються в асоціації, які можуть бути як офіційними структурами парламентів, так і існувати незалежно. Такі організації покликані стати не лише місцем зустрічі колишніх колег, але й майданчиком для втілення спільних проєктів, надання експертизи, обміну ідеями та ініціативами. Крім того, асоціації забезпечують комунікацію між поточним скликанням та колишніми депутатами, а також створюють умови для лобістської діяльності в рамках закону, попереджаючи можливі конфлікти інтересів.

Інколи такі асоціації працюють на базі парламентів, маючи державне фінансування. Однак частіше вони існують як ініціатива колишніх парламентарів за рахунок членських внесків, пожертв, грантів та спонсорів. Асоціації (колишніх) народних депутатів функціонують на різних інституційних та правових засадах: на базі закону, постанови або як незалежні інституції без особливого статусу.

Такі асоціації існують у Європейському парламенті, в США, Великій Британії, Канаді, Австралії та багатьох інших державах усталеного парламентаризму. В Україні Законом «Про статус народного депутата» депутатам надається право «об'єднуватися в Асоціацію народних депутатів України, метою якої є сприяння парламенту і його комітетам у підготовці законодавчих актів, проведенні просвітницької роботи у сфері законодавства та історії українського парламентаризму, захист інтересів народних депутатів». Асоціація народних депутатів України була заснована в 1995 році та налічує 428 членів. Згідно зі Статутом Асоціації, основною метою її діяльності є започаткування, збереження і збагачення депутатських традицій та створення умов для ефективного використання інтелектуального потенціалу та досвіду колишніх народних депутатів України для сприяння гілкам влади всіх рівнів, громадським і політичним організаціям у розбудові суверенної і незалежної демократичної правової України. Однак на сьогоднішній день Асоціація не здатна повною мірою використовувати свій потенціал у силу різних об'єктивних факторів, зокрема відсутності стабільного фінансування. Відповідно, неможливо говорити про Асоціацію як потужний експертний осередок або засіб просування законодавчих ініціатив. Крім того, в Асоціації не піднімаються питання працевлаштування колишніх народних депутатів, мережевої взаємодії між її членами.

В Україні також існує неформальне об'єднання депутатів у межах Депутатського клубу «Парламент», метою якого є спілкування депутатів та формування політичної культури. Насамперед Клуб пропонує колишнім обранцям цікаве дозвілля, а також надає майданчик для вирішення нагальних питань та для втілення спільних ініціатив.

Аналіз міжнародної практики, наведений в цьому дослідженні, свідчить, що колишні депутати можуть мати істотний вплив на процес прийняття рішень у державі, допомагати в популяризації демократичних практик, сприяти відкритості парламенту, підвищенню престижності депутатської роботи та довіри суспільства до парламенту. Крім того, асоціації колишніх депутатів забезпечують наслідуваність, зв'язок поколінь та передачу інституційної пам'яті, що особливо важливо для депутатів, котрі представляють мажоритарні округи. Ці та інші чинники доводять важливість та необхідність існування асоціацій колишніх народних депутатів. Їхня важливість зафіксована в Європейській хартії колишніх парламентарів. Особливо актуальною має бути діяльність такої організації в Україні, де рівень суспільної довіри до Верховної Ради України є рекордно низьким¹ (82,1% українців не довіряють парламенту; цей показник вище, ніж, наприклад, рівень

1 Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології «Довіра соціальним інститутам». Електронний ресурс: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>

недовіри до російських ЗМІ). Колишні народні депутати, об'єднані спільними ініціативами, можуть стати послами ідеї українського парламенту, базованому на європейських цінностях, та допомогти віднайти нову якість українського парламентаризму.

Дане дослідження має на меті аналіз потенціалу ресурсу колишніх депутатів та оцінку діяльності асоціацій (колишніх) депутатів як інструменту управління цим ресурсом. Також буде здійснено аналіз міжнародної практики функціонування таких асоціацій та українського досвіду Асоціації народних депутатів України. З цією метою були проведені:

- ◆ Аналітично-кабінетне дослідження;
- ◆ Соціологічне дослідження: глибинні інтерв'ю з президентом Асоціації народних депутатів України Оленою Крандаковою, з президентом Депутатського клубу «Парламент» Олександром Ржавським;
- ◆ Соціологічне дослідження: опитування 11 народних депутатів України поточного скликання з різних фракцій (Блок Петра Порошенка — 4, Народний Фронт — 2, Радикальна Партія Олега Ляшка — 1, Самопоміч — 2, Батьківщина — 1, позафракційні — 1), серед яких 80% чоловіків та 20% жінок, середній вік — 39,5 роки; глибинні інтерв'ю з колишніми народними депутатами Анатолієм Ткачуком та Андрієм Шевченком.

Ці дослідження були спрямовані на вирішення таких завдань:

1. Визначити основні потреби та виклики, з якими стикаються колишні парламентарі;
2. Окреслити можливості використання потенціалу колишніх депутатів;
3. Розкрити основні цілі та завдання асоціацій колишніх депутатів;
4. Вивчити міжнародний досвід функціонування асоціацій колишніх депутатів: історію створення, правові основи та інституційні засади існування, структуру, основні види діяльності тощо;
5. Ознайомитись з українськими організаціями, що працюють з колишніми народними депутатами;
6. Виявити потенційний політичний та суспільний вплив організацій, що працюють з колишніми народними депутатами.

Дане дослідження було підготовлено з урахуванням певних обмежень:

1. Неможливість отримання достатньої кількості відповідей народних депутатів для репрезентативності;
2. Недостатність статистичних даних для аналізу українського досвіду функціонування організацій, що працюють з колишніми депутатами;
3. Закритість та секретність деяких даних у організаціях за кордоном, пов'язані зі статусом колишнього державного службовця.

У першому розділі буде розглянуто причини та передумови появи асоціацій народних депутатів, обґрунтовано необхідність їхнього існування та досліджено основні очікування народних депутатів від подібних організацій. Другий розділ включатиме опис міжнародного досвіду функціонування асоціацій колишніх депутатів. У третьому розділі буде висвітлено діяльність Асоціації народних депутатів України та Депутатського клубу «Парламент».

1. Навіщо потрібні асоціації депутатів

Український парламент очолює рейтинг владних інститутів з найнижчим рівнем довіри. Проте наразі не можна говорити про суспільний запит на парламентську реформу, що могла би змінити ставлення українців до Верховної Ради. Насамперед це викликано нерозумінням громадянами парламентського процесу: структури, завдань та функцій парламенту — внаслідок неефективної комунікації з громадянами, низького рівня залученості до політичних процесів, відсутності системної громадянської освіти. Відповідно, часто виборці покладають на депутатів непритаманні їм обов'язки, штовхаючи на обіцянки, які останні не в змозі виконати. Це спричиняє значний розрив між очікуваннями виборців та реальними досягненнями обранців. Крім того, низька політична культура у парламенті формує неблагонадійний образ народного депутата.

Отже, існує необхідність у популяризації діяльності основного законодавчого органу серед населення. З таким завданням передусім можуть впоратися ті, хто ознайомлений з парламентським процесом, має досвід роботи в парламенті та доступ до виборців, а це колишні народні депутати.

Колишні депутати в усіх країнах мають ряд привілеїв на законодавчому рівні, таких як: доступ до парламентських приміщень, користування парламентською бібліотекою, медичними послугами тощо. Крім того, колишні депутати володіють унікальним досвідом законотворчої роботи, знаннями про політичний процес зсередини, мережею контактів на найвищому рівні. Вони є долученими до формування державних політик і знані у громадах, які представляли в парламенті. Все це дозволяє їм на високому рівні представляти парламент перед суспільством та просувати належне врядування.

Однак після закінчення повноважень чимало депутатів стикаються з певними труднощами психологічного, фінансового, матеріального характеру, мають проблеми з працевлаштуванням, втрачають зв'язок з інститутом парламенту та колишніми колегами. Одним з найбільших особистих викликів є погіршення стосунків із сім'єю через напружений робочий графік, відрядження та постійну увагу преси. Багато колишніх депутатів віддаляються від політичної діяльності в намаганні надолужити втрачені роки. Якщо колишні депутати вирішують залишатись активними в політиці, приєднуватися до роботи в парламенті як експерти, вони часто натрапляють на байдужість серед поточного скликання, небажання апарату залучати їх до обговорень.

Таким чином, колишнім парламентарям важко реінтегруватися в діяльність парламенту самотужки. Не дивлячись на те, що в більшості країн колишнім депутатам надається право безперешкодного доступу до установи та її ресурсів, часто виникає потреба в консолідації зусиль та спільній ініціативі. Таким каналом може стати асоціація колишніх депутатів як інструмент просування спільних проектів та засіб комунікації між парламентом та колишніми парламентарями.

У останні десятиліття в багатьох країнах сформувалися асоціації, що представляють інтереси колишніх парламентарів, допомагають у перехідний період пристосуватися до післяпарламентського життя, підтримують і розвивають соціальні зв'язки, які сформувалися під час перебування в парламенті, та допомагають у комунікації з парламентом. Інколи такі асоціації також залучають депутатів поточного скликання, таким чином забезпечуючи зв'язок поколінь.

Під час дії мандату, знаходячись у вирі подій, депутати не в змозі приділяти достатньо уваги самому інституту парламенту. В інтерв'ю, проведеному в рамках цього дослідження, одна депутатка зізналась, що присвячує депутатській роботі 12-14 годин на день 6-7 днів на тиждень. Це робота над законопроектами, спілкування з виборцями, фракційні дебати, парламентська дипломатія тощо. Багато часу забирають з'ясування стосунків та узгодження позицій, протистояння відверто шкідливим ініціативам та внутрішньопартійні суперечки. Тому депутатам часто важко працювати над розвитком самої інституції, ініціювати будь-які зміни у функціонуванні парламенту та працювати над парламентською реформою. Водночас 80% опитаних депутатів поточного скликання хотіли б і далі працювати з парламентом чи на благо парламенту після закінчення повноважень.

Важливо те, що виходячи зі стін парламенту, депутати перестають представляти партійні інтереси, і вони мають можливість зібратися в об'єднання, які мають незалежний та незаангажований характер. Депутати мають більше часу на те, щоби працювати над покращенням парламентського процесу, все ще володіючи доступом до парламенту та привілеями депутатів, а не займатися партійними протистояннями. Таким чином, залучення колишніх депутатів до прийняття рішень у парламенті може бути вигідним всім заінтересованим сторонам. Це також підвищує рівень довіри до процесу та додає якісного наповнення за рахунок досвіду та знань колишніх парламентарів.

Дуже часто депутати, особливо ті, хто опиняються в парламенті вперше, не можуть просунути свої ініціативи або виконати обіцянки, дані виборцям, за час перебування в парламенті через ряд причин: несприятливі політичні обставини, лінію партії, відсутність підтримки виборців та колег, невиконання проектів урядом тощо. Вони закінчують свій термін з відчуттям незавершеності та прагнуть продовжити свої проекти, розпочаті за часи депутатства, однак не завжди мають можливість. Згідно з опитуванням народних депутатів України, проведеним у рамках цього дослідження, очікування половини опитаних народних депутатів від депутатства повністю не виправдалися. 6 з 11 опитаних депутатів вважають, що не досягли результатів за поставленими перед собою цілями. Жоден з опитаних депутатів не задоволений своєю роботою та її умовами повною мірою; так само, жоден з них не задоволений результатами своєї роботи (Рис. 1-2). Таким чином, часто колишні депутатів вважають роки депутатства втраченими та не вартими зусиль, особливо в українських умовах, де отримання мандату подекуди пов'язане зі значними фінансовими затратами.

Британська дослідниця Дейм Джейн Робертс (Roberts, 2015) висуває гіпотезу, що від того, яким чином парламентарі отримують мандат, яким є їхній досвід у парламенті та, врешті-решт, як вони його залишають,

Рисунок 1

Задоволеність депутатів своєю роботою, %

18%	Повністю незадоволені	0%
28%	Незадоволені	55%
27%	Ні задоволені, ні незадоволені	27%
27%	Задоволені	18%
0%	Повністю задоволені	0%

Рисунок 2

Задоволеність депутатів результатами своєї роботи, %

залежить «безперервна рухомість» («fluidity») — рух, мобільність, обмін між членами парламенту та тими, кого вони представляють. Така рухомість є необхідною передумовою здорової представницької демократії: якщо труднощі отримання політичного мандату, його утримання та втрата є занадто великими, група людей, які здатні та вмотивовані до участі в політичному процесі, дуже звужується. Якщо умови набуття мандату і, так само, умови його втрати є менш ризикованими та більш доступними, доступ до парламенту є більш відкритим і прозорим. Асоціації колишніх парламентарів слугують певним пом'якшувачем цих процесів, підвищуючи рухомість і розширюючи доступ до політичного офісу.

З іншого боку, негативним фактором може бути плинність депутатського складу. Плинність депутатського складу (табл. 1) може впливати на державну політику, оскільки до парламенту входять депутати з різними ідеями та досвідом. Низька плинність може блокувати нові таланти та віддаляти парламентарів від тих, кого вони представляють. Висока плинність на виборах може призвести до того, що парламент втратить досвідчених депутатів та депутатів-експертів, послаблюючи ефективність парламенту. Крім того, аналіз плинності за різними категоріями (наприклад, плинність серед жінок-депутатів) може продемонструвати певні бар'єри для участі в політичному житті країни.

Врешті-решт, плинність та «безперервна рухомість» між парламентом, партійними структурами, громадянським суспільством та бізнесом свідчать про те, наскільки політична система життєздатна і чи створює вона прогалини для можливих конфліктів інтересів (Burgne, Theakston, 2016). Якщо не відбувається руху між цими секторами, існує ризик ригідності в політиці, коли одні і ті самі групи людей постійно контролюють доступ до влади, таким чином стимулюючи утворення непотичних зв'язків та узурпуючи політичні канали. Асоціація колишніх депутатів може стати каталізатором безперервної рухомості між політикою, громадянським суспільством та бізнесом, водночас допомагаючи акторам залишитися в межах законного поля.

Середня плинність у Верховній Раді (співвідношення кількості депутатів, що вибули, із кількістю депутатів, що отримали мандати) — 62%. Водночас у парламенті Сполученого Королівства середня плинність становить 24% (Burgne, Theakston, 2016). Плинність Європейського парламенту останнього скликання 2014 р. становить 46%.

Таблиця 1

Плинність депутатських кадрів у Верховній Раді України

Рік (вибори)	Кількість депутатів, що вибули	Кількість депутатів, що отримали мандати	Плинність, %
2014	310	461	67
2012	347	478	73
2007	137	538	26
2006	308	478	64
2002	267	505	53
1998	282	477	59
1994	410	436	94

Джерело даних: сайт Верховної Ради України

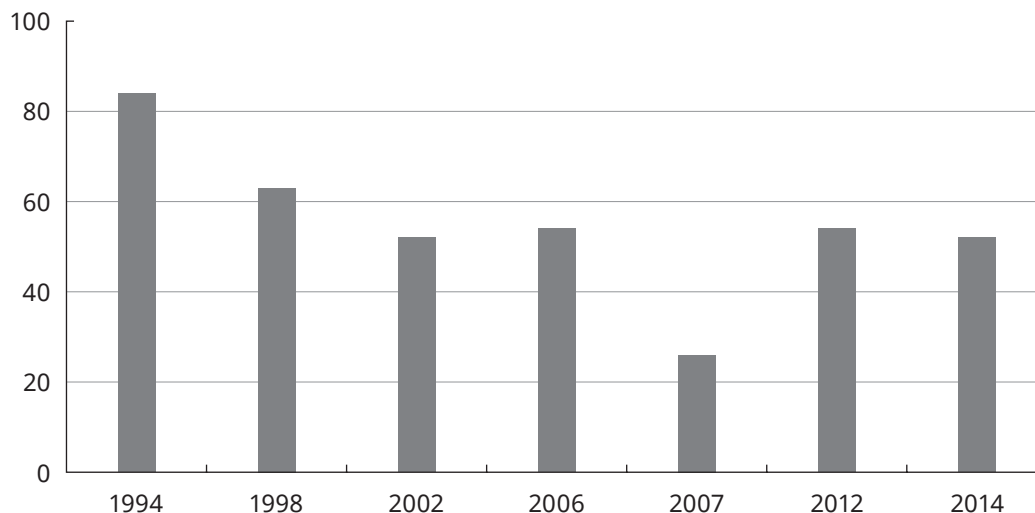
Міра оновлення (співвідношення вперше обраних депутатів до загальної кількості поточного скликання) в українському парламенті VIII скликання становила 52% (Рис. 3), що приблизно відповідає показнику Європейського парламенту. В Європейському парламенті співвідношення нових депутатів до загальної кількості обраних у останньому скликанні становить 60%. Порівнюючи ці цифри, варто пам'ятати про інституційну стабільність європейського законодавчого органу та відсутність політичної кризи. В Україні ж нові депутати приходять до парламенту за інших умов: політична нестабільність, велика кількість законопроектів, партійна боротьба, недостатньо якісна експертиза в парламенті. В таких умовах стабільність законодавчого органу та його ефективність значною мірою залежать від професійності та досвідченості депутатів.

Таким чином, висока плинність в українському парламенті та міра оновлення депутатського складу свідчать про недостатнє збереження інституційної пам'яті в парламенті, що в свою чергу може призводити до зниження якості законодавчого процесу та низької політичної культури.

Асоціації колишніх депутатів можуть сприяти стабілізації плинності в парламенті, надаючи можливість колишнім депутатам брати участь у політичному процесі, пом'якшуючи умови виходу з парламенту, роблячи вихід з посади менш болісним, і, як наслідок, забезпечуючи підвищення привабливості депутатської роботи. Але найважливіша роль їхньої участі полягає в збереженні інституційної пам'яті: під час роботи в парламенті у депутатів нечасто є можливість займатися проблемами самого парламенту через брак часу та ресурсів. Однак після закінчення повноважень багато депутатів прагнуть бути дотичними до парламентської діяльності. Це важливо як з погляду їхньої адаптації до післяпарламентського життя, так і для самого парламенту.

Рисунок 3

Міра оновлення депутатського складу, %



Джерело даних: сайт Верховної Ради України

Багато членів асоціацій також наполягають на тому, що асоціації колишніх депутатів дають їм можливість завершити справи, розпочаті під час роботи в парламенті: упевнитися, що потрібний законопроект буде прийнято, взяти участь у робочих групах, спілкуватися з виборцями, які чекають на впровадження розпочатої ініціативи. За опитуваннями Сікстона та Бірна (Byrne, Theakston, 2016), майже половина колишніх британських депутатів не зустрічаються чи не мають можливості зустрітися зі своїми наступниками (по мажоритарному округу). Відсутність комунікації між наступниками та попередниками свідчить про те, що багато вже виконаної роботи розпочинається заново або просто відмітається як непотрібна після кожних виборів, коли змінюється представник округу. Асоціації ж забезпечують належне спілкування між колишніми та теперішніми депутатами, надаючи їм можливість обмінятися думками та визначити найкращу стратегію для роботи з округом.

Також асоціації мають певний вплив на залученість жінок до політичного процесу. Під час роботи в ролі депутаток багато жінок помічають, що важливі рішення часто ухвалюються в неформальному середовищі поза парламентом, і в більшості випадків це відбувається в форматі «чоловічого клубу» — за переглядом спортивних ігор, в барах, де жінки не завжди мають можливість бути присутніми або навіть допущеними (Life After Parliament: The Role of Associations of Former Parliamentarians, 2015). Асоціація ж надає можливість спілкуватися жінкам та чоловікам у однакових умовах на рівних правах.

Узагальнюючи основні передумови створення асоціацій, можна говорити про такі цілі об'єднання депутатів:

- ◆ Підтримувати зв'язок одне з одним;
- ◆ Підтримувати зв'язок з парламентом;
- ◆ Підтримувати зв'язок з виборцями.

На думку автора дослідження, якщо правильно організувати роботу асоціації, побудувати ефективну комунікацію в діяльності організації, то можна говорити про такі переваги існування та роботи асоціації:

- ◆ Підтримка колишніх депутатів у адаптації до післяпарламентського життя;
- ◆ Посилення експертного потенціалу парламенту через залучення колишніх депутатів як експертів;
- ◆ Підвищення якості законотворення завдяки ініціативам колишніх парламентарів та їх долученню до обговорення законопроектів;
- ◆ Поширення демократичних практик серед виборців;
- ◆ Підвищення довіри виборців до депутатів і парламенту як інституту;
- ◆ Краща поінформованість населення про діяльність парламентарів;
- ◆ Просвіта серед молоді на рахунок державних інститутів, державної політики, виборів тощо;
- ◆ Встановлення міжнародних зв'язків через контакти між асоціаціями колишніх парламентарів у різних країнах;
- ◆ Реформування парламенту завдяки досвіду колишніх депутатів.

У довгостроковій перспективі асоціації допомагають поширювати демократичні практики серед населення через спілкування з виборцями, а також посилюють експертну спроможність парламенту через участь у законодавчому процесі. Серед короткострокових результатів роботи асоціацій — об'єднання колишніх депутатів, надання їм можливості спілкуватися, знайти підтримку чи допомогу серед колег, втілювати спільні проекти.

У 2009 році в Лісабоні відбувся семінар Європейської асоціації колишніх членів парламентів країн-членів Ради Європи щодо ролі та статусу колишніх парламентарів та їхніх організацій у політичному та громадянському житті в Європі. У результаті семінару у 2011 році було ухвалено Європейську хартію колишніх парламентарів (*European charter of former parliamentarians, 2011*). Хартія визначає принципи та цілі асоціацій та окреслює рекомендовані методи для посилення впливу та внеску таких асоціацій. Згідно з Хартією, основними цінностями, що об'єднують колишніх парламентарів є людська гідність, гендерна рівність, свобода та відповідальність, демократія та верховенство права, солідарність та соціальна справедливість, захист природи та ресурсів, толерантність, повага до меншин та культурного різноманіття, мир та співдружність народів. Базуючись на цих цінностях, колишні парламентарі ставлять перед собою такі цілі:

- ◆ Надання доступу до досвіду та знань колишніх парламентарів;
- ◆ Побудова єдиної Європи;
- ◆ Зменшення розриву між парламентом та народом;
- ◆ Пояснення функціонування європейських інституцій;
- ◆ Покращення суспільної думки про діяльність парламентів.

1.1. Проблеми, з якими стикаються колишні депутати

Українському громадянину мало що відомо про діяльність колишніх народних депутатів, якщо останні не залишаються активними в політиці. У суспільстві побутує думка, що після закінчення строку більшість народних депутатів не має фінансових та матеріальних труднощів, швидко знаходить роботу та повертається до звичайного життя. Справді певні категорії депутатів, що приходять у парламент для лобювання інтересів олігархічних кланів та груп впливу, не відчувають на собі складнощів перехідного періоду, адже вони потрапляють до парламенту з іншими вихідними умовами: мають великий капітал, не залежать від депутатської зарплати, мають власний бізнес, який передається близьким родичам або друзям. Однак всупереч поширеній думці для багатьох депутатів заробітна плата є єдиним доходом, а за п'ять років роботи в парламенті депутати можуть втратити навички професії, за якою працювали до обрання, та не мати конкурентоспроможності на ринку праці.

Окремою категорією колишніх депутатів є ті, хто йде працювати на високі посади в державному управлінні. Депутати, які переходять на роботу в Уряд та втрачають мандат, можуть раніше завершити політичну кар'єру, оскільки зміна уряду зазвичай відбувається частіше за зміну парламенту. Згідно з теоріями субурядової політики, які описують політичні процеси в США, відбувається значне переміщення кадрів між трьома сторонами так званого «залізного трикутника»: комітетами Конгресу, бюрократами та групами впливу (Herrick, Nixon, 1996). Зв'язки, які виникають між парламентарями, держслужбовцями та групами впливу, полегшують пошук престижної та високооплачуваної посади після роботи в парламенті (Cater 1964; Necló 1978). Саме таке сприйняття в суспільстві парламентарів як перманентної частини влади формує вороже ставлення до колишніх депутатів.

Ще одним викликом є психологічне навантаження на колишнього депутата, що пов'язане з такими причинами: нездатність знайти роботу, зміна образу життя, погіршення стосунків у сім'ї, зміна фінансового становища, статусності тощо. Адже програючи місце в парламенті, депутат втрачає не лише роботу, але й певний статус, з яким асоціюється багато аспектів життя, а отже, колишній депутат змушений адаптуватися не тільки до нової роботи чи рівня доходу, але й до ставлення оточення та відсутності звичної уваги.

Засновник британської Асоціації колишніх членів Парламенту Джо Ештон, колишній член Палати громад від Лейбористської партії, згадує: «[Після програшу 160 консерваторів на виборах 1997 року] один спився до смерті, двоє або троє страждали від проблем з алкоголем та депресії, ще один був у настільки скрутному фінансовому становищі, що мусив забрати своїх дітей з університету». Саме тому Ештон заснував Асоціацію як групу підтримки колишніх депутатів (Thrown out of the House, 2005).

Може здатися, що подібний стрес не притаманний українським депутатам, адже в суспільстві існує певне уявлення про народних депутатів як таких, що прийшли до парламенту заради матеріальних вигод і просування приватних інтересів. Проте проблеми психологічного

характеру не оминають і українських колишніх обранців. У інтерв'ю для цього дослідження народний депутат I скликання Анатолій Ткачук, що входив до фракції «Народна рада», у відповідь на питання «Чи був важким період пристосування до життя поза парламентом після закінчення терміну? Якщо так, чому?» сказав: «Так. В основному психологічно. Вчора ти був потрібен усім, а сьогодні частина знайомих просто втекла. Йти на попередню роботу не було сенсу».

Крім того, потрібно розрізняти тих, хто йде з парламенту за власним бажанням, наприклад, в уряд, на пенсію чи в іншу сферу, добровільно складаючи мандат, та тих, хто йде примусово (через позбавлення мандату чи вибори). Післяпарламентський період тих депутатів, що планують свій вихід, можна порівняти зі звичайним рухом по кар'єрній драбині, притаманний всім іншим професіям. Проте, ті, хто йдуть примусово, мають менше можливостей у пошуку наступної роботи, змушені швидко пристосовуватися до нових реалій. Коли депутат програє на виборах, йому говорять «ні» 20-30 тис. осіб, що важко порівняти з відмовою в роботі, наприклад, у приватній компанії (Docherty, 2001). Втрата довіри громадян, яким депутат присвятив роки свого життя, переноситься деякими колишніми парламентарями дуже боляче.

Анатолій Ткачук, відповідаючи на питання щодо пошуку роботи після закінчення терміну в парламенті, зазначає: «Підробляв де завгодно. Досить швидко адаптувався. Досвід та знання стали основою майбутньої зайнятості — консультування, юридична практика. Загалом все стало на свої місця».

Колишні депутати, які прагнуть залишатися активними у політичному процесі, також стикаються з нерозумінням та супротивом з боку чинних депутатів, які вважають, що час колишніх депутатів вже пройшов і виборці висловились щодо їхньої діяльності. Несприйняття думок колишніх депутатів виливається в перешкодження діяльності асоціацій колишніх депутатів, блокування прямого фінансування з бюджету, якщо це передбачено, ігнорування спільних заходів. Тому для колишніх депутатів важливе спілкування з колегами як свого скликання, так і теперішнього. Наприклад, депутат IV, V та VI скликань Андрій Шевченко, який після виборів 2014 року очолив Посольство України в Канаді, відчуває потребу у спілкуванні зі своїми колишніми колегами та підтримці зв'язку з парламентом.

Зрештою, колишні депутати, які прагнуть залишитися в політиці, не завжди можуть розрізнити потенційний конфлікт інтересів, адже в Україні відсутнє законодавче регулювання лобізму. В США лобіюванням та діяльністю, близькою до лобіювання, займаються до 40% колишніх членів Конгресу (за даними Центру реактивної політики, Centre for Responsive Politics). В Україні через розмитість поняття важко розрахувати кількість колишніх парламентарів, які так чи інакше чинять вплив на державну політику. А отже, багато колишніх народних депутатів, що займаються просуванням своїх ініціатив чи ініціатив третіх сторін у політичній площині, потенційно потрапляють у «сіру зону», коли складно визначити, наскільки законною є така діяльність.

Ці та інші виклики, з якими стикаються колишні народні депутати, можна мінімізувати, якщо правильно організувати роботу з колишніми парламентарями. Найкраще з цим справляються асоціації депутатів,

які не тільки формують майданчик для комунікації та спільних ініціатив, але й допомагають уникнути потенційного конфлікту інтересів, особливо в умовах відсутності врегулювання сфери лобізму. Такі асоціації створюють додаткові можливості для колишніх депутатів у просуванні своїх проектів, а також підтримують колишніх парламентарів у перехідний період пристосування до життя поза парламентом.

2. Міжнародний досвід функціонування асоціацій колишніх депутатів

Асоціації колишніх депутатів існують у багатьох розвинених країнах світу, зокрема, у США, Канаді, Австралії, Великобританії тощо. Свою асоціацію має й Європейський парламент. Тим часом, немає єдиного зразка функціонування таких організацій. Вони мають різні функції, завдання, структуру, інституційні та законодавчі рамки.

Спільними рисами, притаманними асоціаціям в різних країнах світу, є їхні незаангажованість та позапартійний характер. До того ж, участь в асоціаціях завжди добровільна. Більшість організацій існують на законодавчій основі, однак не всі організації входять до структури парламентів.

У деяких країнах немає єдиної організації для колишніх депутатів. Натомість є кілька ініціатив, розділених функціонально або територіально. Так, в Канаді, окрім загальноканадської асоціації, є окремі організації в різних провінціях при місцевих парламентах.

Поза тим у багатьох країнах окрім офіційних асоціацій існують і неформальні об'єднання, або так звані клуби депутатів. Частіше це приватні зібрання, які не мають політичного порядку денного, а зорієнтовані на проведення спільного дозвілля. Для цілей цього дослідження буде проаналізовано діяльність формалізованих об'єднань колишніх депутатів у різних країнах.

Фінансування асоціацій колишніх депутатів здійснюється за рахунок членських внесків. Більшість асоціацій заявляють повну незалежність від державного фінансування та не отримують грошей на утримання з державного бюджету. Водночас парламенти намагаються підтримувати асоціації організаційно та адміністративно, надаючи їм приміщення, персонал, забезпечуючи проведення спільних заходів.

Нижче розглянемо основні засади функціонування асоціацій колишніх депутатів у США, Канаді, Великобританії та Європейському парламенті, а також проведемо короткий огляд діяльності подібних організацій у інших країнах.

2.1. Асоціація колишніх членів Конгресу США

Асоціація колишніх членів Конгресу заснована в 1970 році і зазвичай вважається моделлю для інших подібних організацій, оскільки має широкий спектр діяльності. Асоціацію було засновано як майданчик для спілкування колишніх членів Конгресу (як Сенату, так і Палати представників), президентів та віце-президентів. Організація не мала офіційного статусу до 1983 року, коли Конгрес ухвалив главу 703 розділу 36 Кодексу законів США, запроваджуючи Асоціацію колишніх членів Конгресу (Association of Former Members of Congress), що займається «сприянням належному врядуванню на національному рівні шляхом поліпшення розуміння громадськістю Конгресу як інституту і зміцнення його підтримки з боку громадськості» (Chapter 703, Title 36, Code of Laws of the United States of America, 1983). Таким чином, Асоціація стала некомерційною громадською організацією, яка сьогодні є потужним аналітичним центром.

Асоціація є непартійним, некомерційним та добровільним об'єднанням колишніх сенаторів та представників США, що працюють на підтримку американської конституційної системи, яка наділяє владою народ через обраних представників. Місією організації є підтримка Конгресу у виконанні ним своїх конституційних обов'язків через заохочення спільного підходу до розробки державної політики. Організація прагне посилити розуміння американської демократичної системи як всередині країни, так і на міжнародному рівні, і заохочує громадян до участі в політичному процесі через громадянську освіту та інформування про Конгрес і державне управління (Офіційний сайт Асоціації колишніх членів Конгресу США).

Діяльність Асоціації прямо корелюється з основними завданнями, які об'єднують більшість організацій колишніх депутатів: спілкування один з одним, спілкування з виборцями та з парламентом.

Основні сфери діяльності Асоціації колишніх членів Конгресу:

- ♦ Популяризація державної служби: Асоціація координує численні програми, спрямовані на просвіту громадськості щодо важливої ролі законодавчої гілки влади, а також державної служби як покликання.
- ♦ Посилення представницької демократії: Асоціація має багато ініціатив, спрямованих як на колишніх, так і теперішніх членів Конгресу, які допомагають будувати та підсилювати демократію на міжнародному рівні, а також створювати діалог між законодавцями США та їхніми колегами в інших країнах.
- ♦ Підтримка зв'язків між колишніми членами Конгресу: в додаток до важливих проектів на місцевому та міжнародному рівнях, Асоціація надає своїм членам можливість залишатися на зв'язку один з одним після закінчення терміну в Сенаті або Палаті представників.

Асоціацією керує виконавчий комітет. До складу комітету входять:

- ◆ Офіційний Президент;
- ◆ Віце-президент;
- ◆ Секретар;
- ◆ Скарбник;
- ◆ Попередній Президент.

Також є 16 почесних постійних членів Асоціації. В штаті перебуває 7 працівників. Управління операційною діяльністю здійснює виконавчий директор. Згідно з установчими документами, організація не отримує фінансування з бюджету, існуючи за рахунок членських внесків, надходжень від благодійних заходів, пожертв і грантів від інших організацій або індивідів, і кожного року проходить незалежний аудит. Члени можуть обрати суму річного внеску: «покровителі» Асоціації платять 10 тис. дол. на рік, а звичайний членський внесок становить 250 дол.

Хоча Асоціація робить акцент на відсутності фінансування платниками податків, одним з головних спонсорів організації є Центр лідерства публічної служби ім. Джона Стенніса (John C. Stennis Centre for Public Service Leadership), який було засновано Конгресом в 1988 році на суму в 7,5 млн. дол., розміщену в цільовому фонді у цінних паперах Казначейства США, а отже, в бюджеті організації є частка публічних фінансів. Асоціація звітує перед Конгресом про свою діяльність під час щорічного прийняття в Конгресі. При Асоціації також діє Дорадча рада бізнесу, в яку входять, наприклад, Airbus Group, Lufthansa, Allianz, DHL, UPS, Daimler, American Honda Motor Company, Mitsubishi Corporation (Americas), Toyota Motor North America, Volkswagen of America, Central Japan Railway Company, Nissan North America та інші. Асоціація публікує щорічний звіт (щоправда без фінансової інформації) та має свій інформаційний бюлетень, що також публікується на сайті.

За багаторічну історію існування Асоціація перетворилась зі спілки «випускників» на повноцінну громадську організацію з власними проектами та аналітичними доробками (табл. 2). Зараз діяльність Асоціації носить також міжнародний характер, зокрема, спостереження за виборами в інших країнах, робочі візити в різні парламенти світу, навчальні обміни тощо.

Не можна недооцінювати міжнародний вплив, який має Асоціація. За словами колишньої конгресвумен Конні Морелла, «навчальні групи Конгресу по Німеччині, Туреччині та Японії, а також Тристоронній круглий стіл демонструють важливу роль, яку відіграє Асоціація колишніх членів Конгресу в підтримці чинних конгресменів у побудові міцного діалогу та особистих стосунків з їхніми колегами по всьому світу» (Congressional Record, 2010, стор. 10682).

Організація також дотична до України: окрім регулярних місій зі спостереження за виборами, у 1995 році за спільної ініціативи Асоціації та Верховної Ради України була заснована програма парламентського стажування, яка з 2009 року адмініструється громадською організацією «Ліга інтернів».

Таблиця 2

Діяльність Асоціації колишніх членів Конгресу США

Проект	Опис
<i>Американські проекти</i>	
Congress to Community (Конгрес для спільноти)	Метою є побудова суспільного діалогу навколо Конгресу та інформування американської спільноти про його діяльність, підвищення громадянської самосвідомості серед виборців, ведення продуктивної дискусії щодо викликів перед нацією та створення нового інструменту для висловлення громадянами підтримки менш заангажованої та більш змістовної політики
Congress to Campus (Конгрес для студентів)	Програма поєднує студентів коледжів по всій країні з колишніми конгресменами для навчання про законодавчу гілку влади та публічну службу
Common Ground (Спільна позиція)	Проект просуває новий рівень політичної культури та заохочує осмислений політичний діалог та незаангажованість
Civics Connection (Громадянська освіта)	Проект є інструментом для шкільних вчителів, в рамках якого колишні конгресмени залучаються до шкільних заходів як тренери з питань громадянськості (громадянська освіта)
Публікації	Члени Асоціації регулярно публікують аналітичні матеріали щодо роботи Конгресу та творення державної політики
<i>Міжнародні проекти</i>	
Congressional Study Groups (Навчальні групи Конгресу)	Члени Конгресу поточного скликання входять до незалежних та незаангажованих навчальних груп, що працюють над встановленням взаємовигідного та багатостороннього діалогу США з їхніми стратегічними партнерами. Кожну групу очолюють два члена Конгресу з обох партій. Зараз функціонують групи обміну з Німеччиною, Японією, Туреччиною, Європою та Китаєм
Diplomatic Advisory Council (Дипломатична Дорадча Рада)	Складається з групи основних послів, які допомагають Асоціації встановлювати зв'язки з партнерами за кордоном
Democracy Building and Legislative Strengthening (Побудова демократії та зміцнення законодавства)	Програма для членів Асоціації, що дозволяє їм використати свої унікальні знання та досвід для підтримки демократій, що розвиваються. Включає діяльність в рамках Global Democracy Initiative спільно з Асоціаціями колишніх членів Європейського парламенту та парламенту Канади
Congress to Campus International (Конгрес для студентів — Міжнародний проект)	Забезпечує участь колишніх конгресменів у спілкуванні зі студентами в університетах всього світу

У рамках міжнародної програми «Навчальні групи Конгресу» Асоціація організовує закордонні поїздки для конгресменів для обміну досвідом з колегами. Асоціація бере на себе витрати та організацію поїздки, про що має поставити до відома Комітет з питань етики. Оскільки конгресмени повинні звітуватися за будь-які подарунки, під які потрапляють оплачені подорожі, Комітет може дозволити або заборонити таку поїздку. За останні роки було кілька скандальних випадків, коли конгресмени вказували спонсорами громадські організації, які насправді представляли інтереси корпорацій (наприклад, випадок з подорожжю групи конгресменів до Азербайджану за рахунок турецько-американської громадської організації, яка фінансувалась державною нафтовою компанією Азербайджану) (*San Diego House members travel the world with private money*, 2016). Тому багато поїздок фінансується Асоціацією як організацією, яка має надійну багаторічну репутацію, хоча за законом як громадська організація вона не зобов'язана розкривати спонсорів.

Станом на сьогодні Асоціація налічує 592 члени — колишні члени Сенату та Палати представників. Усього, за даними сайту Конгресу, в Америці 1138 живих колишніх членів Конгресу. Отже, членами Асоціації є 52% всіх колишніх парламентарів. Список членів не розголошується. Доступ до бази членів мають тільки члени Асоціації. Ті конгресмени, які добровільно вийшли на пенсію, набагато частіше приєднуються до Асоціації, ніж ті, хто програв вибори на переобрання або перейшов на вищу посаду в Уряді. Крім того, демократи більшою мірою схильні до вступу, ніж республіканці (Herrick, Nixon, 1996).

За даними Центру реактувальної політики (Centre for Responsive Politics), 433 колишніх конгресмена чинять вплив на політику США, тобто 38% всіх колишніх членів. Серед них — як офіційно зареєстровані лобісти (59%), так і особи, що працюють як «консультанти» або «члени наглядових рад» груп впливу.

В Америці діють певні обмеження для колишніх членів Конгресу, які викладені в Ethics Reform Act (1989), а також в кримінальному кодексі, 18 U.S.C. § 207, із правками в Honest Leadership and Open Government Act (2007). Повний перелік усіх обмежень міститься в Посібнику з етики (House Ethics Manual, 2008). Так, протягом одного року після закінчення повноважень колишні члени Конгресу не можуть офіційно мати справи зі співробітниками Конгресу від імені третьої сторони, комунікуючи з ними чи маючи намір чинити на них вплив.

Ці обмеження забороняють певні типи контактів з деякими категоріями співробітників, по суті, з колишніми колегами та тими, хто, швидше за все, може піддаватися впливу на основі колишньої посади конгресмена. Закон зосереджується саме на комунікації та особистій появі колишнього члена в офісах. Натомість якщо колишній конгресмен має незначну роль, не з'являється особисто і не використовує своє ім'я в будь-яких комунікаціях, закон не забороняє радити тим, хто співпрацює з Конгресом. Така роль не становить ризику неналежного впливу, оскільки нинішні посадовці не знають про участь колишнього конгресмена у справі (House Ethics Manual, 2008).

Водночас будь-яка лобістська діяльність має бути зареєстрована в спеціальному реєстрі та регулюється окремими законами. Законодавство про лобізм у США є одним з найбільш всеохопних у світі. Законом

про розкриття інформації про лобіювання від 1995 року визначається перелік вимог до офіційно зареєстрованих лобістів. Серед таких вимог є реєстрація в Сенаті та Палаті представників, звітування про доходи та витрати щодо всіх видів діяльності, розкриття бенефіціарів, а також укладання офіційних договорів із законодавцями. Про ці питання також йдеться в Кодексі поведінки Палати представників (Code of Official Conduct). Контролем та вирішенням спірних питань займається Комітет з питань етики.

У цьому аспекті роль Асоціації набуває особливої важливості у представленні інтересів колишніх конгресменів. Адже багато проблем можуть не дійти до Комітету, якщо комунікація здійснюється через Асоціацію, таким чином унеможливаючи неналежний вплив та потенційний конфлікт інтересів. Асоціація заснована на принципі колективної дії, а тому будь-який особистий вплив неможливий.

Утім, комунікація Асоціації з самим Конгресом значною мірою обмежується спільними нетворкінговими заходами. Хоч колишні конгресмени користуються своїми законними правами доступу до Конгресу, Асоціація не створює додаткових можливостей для спільної законотворчої діяльності (наприклад, засідання комітетів за участі членів Асоціації). Асоціація організовує спільно з Конгресом семінар «Життя після Конгресу» наприкінці скликання для майбутніх колишніх конгресменів, де працівники служб Конгресу розповідають про майбутні привілеї колишніх членів, а члени Асоціації — про свій досвід переходу з публічної служби у приватний сектор. Крім того, з 2005 року існує програма, в рамках якої члени Асоціації проводять тренінги для новообраних законодавців, що полегшує пристосування до нових обов'язків.

2.2. Асоціація колишніх членів Європейського парламенту

У 1999 році група депутатів Європейського парламенту, чий повноваження щойно завершилися, домовилися створити Асоціацію для колишніх членів. Парламентське бюро розглянуло протокол зустрічі 23 червня 1999 року і видало попередній дозвіл заснувати таку організацію. Також було вирішено надати технічну та адміністративну підтримку Асоціації, однак відповідальність за діяльність організації мала б лежати виключно на її членах.

Після виборів у 1999 році колишнім парламентарям було розіслано опитування щодо можливого заснування Асоціації. 520 з 1038 парламентарів, що відповіли, погодилися заснувати Асоціацію. Президент Європарламенту запросив колишніх членів на першу зустріч 20 вересня 2000 року. Президент підкреслила, що Асоціація має бути незалежною, відповідати бельгійському законодавству, і що парламент прямо не буде брати участь у діяльності організації (Офіційний сайт Асоціації колишніх членів Європейського парламенту).

30 травня 2001 року була проведена наступна зустріч Асоціації, де було запропоновано попередній варіант Статуту, а також обрано тимчасовий виконавчий комітет. Перші загальні збори відбулися в листопаді того ж року. Згідно зі Статутом, головними цілями Асоціації є:

- ◆ Підтримувати зв'язок між колишніми депутатами; надати їм платформу для зустрічей, дискусій, культурних, наукових та соціальних заходів;
- ◆ Полегшити обмін інформацією та новинами між колишніми членами Європейського парламенту;
- ◆ Покращувати відносини між колишніми та теперішніми членами Європейського парламенту за допомогою інформаційної мережі;
- ◆ Передати досвід колишніх членів для посилення парламентської демократії і служіння європейській єдності;
- ◆ Підтримувати контакти з подібними організаціями в Європі і в світі, включаючи асоціації колишніх депутатів парламентів країн-членів;
- ◆ Просувати дискусію щодо розвитку Європейського Союзу в політичній площині та у публічній думці та вивчати наслідки його діяльності для інститутів місцевої влади та громадян.

Асоціація колишніх членів Європейського парламенту зареєстрована в Бельгії і таким чином регулюється бельгійським законодавством. Асоціація є громадською організацією з офісом у Брюсселі на території будівель Європейського парламенту. Загальні збори членів Асоціації проводяться принаймні раз на рік у Європейському парламенті. Загальні збори обирають членів виконавчого комітету таємним голосуванням при кворумі 50 осіб. Також можуть проводитись позачергові загальні збори у випадку нагальної потреби.

Виконавчий комітет займається управлінням справами організації між загальними зборами. На загальних зборах комітет презентує звіт про діяльність за минулий рік, а також попередню програму діяльності на наступний. Комітет складається з 10 членів, що обираються на два роки. Колегія квесторів Європейського парламенту² також номінує двох членів без права голосу для забезпечення зв'язку з парламентом.

Членами Асоціації можуть стати депутати Європарламенту, термін повноважень яких дійшов кінця. Цікаво, що ті, кого позбавили мандату або ті, хто знані як порушники базових прав людини, не можуть стати членами Асоціації. Членство може бути припинене в разі порушення правил Асоціації. Якщо ж члена Асоціації переобирають до парламенту, його членство в Асоціації тимчасово призупиняється. Розмір членського внеску визначається щорічно і наразі становить 100 євро. Внесок сплачується раз на рік.

Загальні збори визначають двох членів ревізійної комісії та призначають зовнішній аудит. Фінансові звіти Асоціації та висновки аудиторів надаються також і Європейському парламенту через Колегію квесторів. Члени виконавчого комітету отримують лише компенсацію затрат

2 Квестори несуть відповідальність за адміністративні та фінансові питання, що безпосередньо стосуються членів Європейського парламенту. Електронний ресурс: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?jsessionid=5214DDDC18D3E54EA661AA5DBB338226.node1?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20040720+RULE-025+DOC+XML+V0//EN&navigationBar=YES>

Таблиця 3

Діяльність Асоціації колишніх членів Європейського парламенту

Проект	Опис
<i>Мережева діяльність</i>	
Annual General Assembly (Щорічні загальні збори)	Раз на рік члени Асоціації збираються для підбиття підсумків роботи, обговорення поточної діяльності та планування наступної, а також для спілкування та нетворкінгу
Study Day (Навчальний день)	Навчальний день проходить одразу після загальних зборів з метою підвищення обізнаності про певну інституцію через зустрічі з її керівниками. Від 2017 року навчальний день буде замінено поїздками до країн, що головує у Раді ЄС
Study Visit (Навчальний візит)	Проводиться раз на рік у різних країнах. Це комбінація політичного діалогу та культурних зустрічей з представниками урядів, громадських організацій, науки та медіа
Annual Seminar (Щорічний семінар)	Проводиться раз на рік на актуальну тему. Спікерами можуть бути члени Європарламенту, представники виконавчої влади, журналісти, громадські діячі. Відбувається в Європейському парламенті в Брюсселі
Social events (Нетворкінгові заходи)	Раз на рік проводяться щорічна вечеря, дебати за вечерею та щорічний ланч. Щорічні вечерю та ланч відкриває зі вступним словом Президент Європарламенту. Всі заходи проходять в Європарламенті в Брюсселі
<i>Зовнішня діяльність</i>	
EP to Campus (Європарламент для студентів)	Передбачає візит членів Асоціації до університетів для поширення знання про Європейський парламент та можливість почути про досвід колишніх парламентарів. Університети можуть обрати спікерів з відкритої бази
Global Democracy Initiative (Ініціатива для глобальної демократії)	Заснована у 2012 замість Інституту зі спостереження за виборами. Ініційована Асоціаціями колишніх членів Європейського парламенту, Конгресу США та парламенту Канади. Сферами діяльності Ініціативи є: тренування колишніх парламентарів для спостереження за виборами, співпраця колишніх законодавців з громадськими організаціями, залучення колишніх депутатів до побудови демократії після виборів
Election Monitoring (Спостереження за виборами)	Члени Асоціації беруть участь у спостережних місіях, зокрема, Європейського Союзу та БДІПЛ ОБСЄ
Democracy Support (Підтримка демократії)	Участь членів Асоціації у міжнародних конференціях та заходах на тему демократії
European University Institute of Florence (Інститут Європейського Університету у Флоренції)	Співпраця з Інститутом у сферах організації спільних конференцій, лекцій, обміну досвідом та знаннями, проведенні досліджень

у рамках діяльності в Асоціації, і такі витрати не можуть становити більше 15% бюджету організації.

Бюджет організації складається з членських внесків, індивідуальних пожертв та щорічного фінансування від Європейського парламенту. Члени Асоціації мають спеціальні права, зокрема, доступ до користування залами Європарламенту, обладнанням, інтернетом та внутрішньою мережею, баром для депутатів. Крім того, члени мають всі права колишніх парламентарів: користування паркуванням, бібліотекою, ресторанами та кафе. Також у Асоціації є власний сайт на ресурсі Європарламенту та офіс.

У 2013 році Асоціація заснувала приватний фонд — Фонд парламентської демократії. За задумом ініціаторів Фонд має забезпечити Асоціацію інструментами для повнішої співпраці з третіми сторонами. Менеджмент Фонду складається з членів виконавчого комітету Асоціації для забезпечення прозорості та підзвітності. Цілями Фонду є посилення та розвиток парламентської демократії через використання досвіду членів Асоціації колишніх членів Європейського парламенту. Фонд має на меті підсилити дві програми Асоціації: «Європарламент для студентів» та «Ініціатива для глобальної демократії», — розробляючи та впроваджуючи фандрейзингові заходи для підтримки конкретних проєктів в рамках двох програм.

Діяльність Асоціації умовно можна поділити на мережеві заходи та зовнішню активність (табл. 3). Для розбудови мережі Асоціація змогла поступово розробити програму заходів, яка б була зручною для всіх членів, враховуючи специфіку Асоціації, адже її члени походять з 28 різних країн. Отже, хоч деякі заходи, як-от: щорічний семінар, дебати, щорічна вечеря та загальні збори — проводяться в Брюсселі, також є навчальні візити та європейські програми, з якими Асоціація співпрацює (місії з моніторингу виборів, програма «Європарламент для студентів»), які проходять по всій Європі та за кордоном.

Членами Асоціації є 680 колишніх депутатів Європейського парламенту. Всі колишні члени Європейського парламенту підпорядковуються Кодексу етичної поведінки Європейського парламенту (Code of Conduct for Members of the European Parliament with respect to financial interests and conflicts of interest). Згідно зі статтею 6 Кодексу етичної поведінки, колишні члени Європейського парламенту, які займаються професійним лобіюванням або представництвом інтересів, пов'язаних з процесом прийняття рішень у Європейському Союзі, протягом періоду здійснення такої діяльності не можуть користуватись наданими їм привілеями.

У 2013 році Альянс за прозоре лобіювання та регулювання етики (ALTER-EU) подав офіційну скаргу до Президента Європарламенту Шульца на Асоціацію колишніх членів Європейського парламенту. Суть скарги полягала саме в порушенні статті 6 Кодексу етичної поведінки. Асоціація проводила свою щорічну вечерю у будівлі Європарламенту із запрошеною гостею Сесілією Мальстром, Комісаром внутрішніх справ ЄС. У запрошенні на захід, поширеному Асоціацією та підписаному тодішнім її президентом Петом Коксом, колишнім Президентом Європарламенту, було зазначено: «За 2500 євро за стіл з восьми персон, з вашим ім'ям та логотипом на програмі заходу, ви зможете

зустрітись з нашою спеціальною гостею та зможете поставити їй питання особисто. Якщо ви матимете бажання, за вашим столом буде сидіти також колишній депутат Європарламенту або представник Єврокомісії» (ALTER-EU groups complain about breach of parliamentary Code of Conduct by European Parliament Former Members Association + Reply from President SCHULZ, 2013).

На думку Альянсу, відкрито шукаючи корпоративного спонсорства для діяльності Асоціації та просячи гроші в обмін на доступ до членів Європарламенту та представників Єврокомісії, «пан Кокс від імені Асоціації займається лобізмом та представництвом інтересів, що прямо стосуються процесу прийняття рішень ЄС». Таким чином, порушено статтю 6 Кодексу, що забороняє використання Європарламенту як майданчика для такої діяльності.

У відповідь на скаргу Альянсу Президент Європарламенту Мартін Шульц, як відповідальний за виконання пунктів Кодексу етичної поведінки, змушений був розібратися у справі. В результаті Асоціація відмовилась від ідеї спонсорства.

Таким чином, Асоціація може представляти інтереси колишніх депутатів, але не може слугувати інструментом для незаконного (незареєстрованого) лобювання інтересів третіх сторін або ж впливати на процес прийняття рішень у незаконний спосіб. Лобізм є законодавчо врегульованою діяльністю в Бельгії, так само як і в США. Лобісти мають бути записані в спеціальному реєстрі. Професійний лобізм, такий, за який отримано вигоду (на прикладі вищезгаданої скарги), на території Європарламенту забороняється Кодексом етичної поведінки.

2.3. Асоціація колишніх членів Парламенту Сполученого Королівства

Британську Асоціацію колишніх членів Парламенту було засновано у 2003 році (Офіційний сайт Асоціації колишніх членів Парламенту Сполученого Королівства). Діяльність організації регулюється Конституцією Асоціації колишніх членів Парламенту Сполученого Королівства. Згідно з Конституцією, будь-який колишній парламентар може стати членом Асоціації за умови сплати річного внеску.

Цілями організації є:

- ◆ надати колишнім парламентарям можливість зустрічатися та підтримувати дружні стосунки;
- ◆ перетворити Асоціацію на осередок політичних знань і парламентського досвіду;
- ◆ проводити освітні, культурні, соціальні та консультативні заходи, спираючись на знання і досвід членів, для сприяння розвитку парламентської демократії у Великобританії і за кордоном;
- ◆ представляти інтереси колишніх членів парламенту;
- ◆ забезпечити платформу, де колишні депутати можуть давати поради іншим колишнім членам;

- ◆ сприяти розвитку хороших відносин між колишніми депутатами і чинними членами Палати громад і Палати лордів;
- ◆ підвищити статус політики в цілому і показати, що британська політика — почесна професія, яку з гордістю представляють колишні депутати;
- ◆ встановлювати і підтримувати добрі стосунки з аналогічними асоціаціями по всьому світу, пропонуючи і отримуючи інформацію, поради та гостинність, та об'єднувати колишніх політиків у просуванні справи парламентської демократії.

Як і американська організація британська Асоціація має неприбутковий характер, є незалежною та незаангажованою. В Конституції прописано пункти щодо можливого конфлікту інтересів: члени організації не можуть користуватися привілеями, наданими Парламентом, для особистої чи фінансової вигоди або для комерційної чи політичної діяльності.

Асоціація керується виконавчим комітетом, який складається з 15 членів та зустрічається раз на два місяці. Цікавою є процедура обрання членів виконавчого комітету: відправляючи бюлетень поштою, всі члени асоціації обирають сім кандидатів до комітету шляхом рейтингового голосування. Решту ж кандидатів вручну обирають сім відібраних членів із врахуванням квот для забезпечення представництва наступних категорій колишніх депутатів:

- ◆ Колишні депутати на пенсії і ті, які програли вибори;
- ◆ Члени Палати Лордів;
- ◆ Представники регіонів;
- ◆ Чоловіки та жінки;
- ◆ Три головні партії та якомога ширше представництво інших партій;
- ◆ Кандидати з особливим або спеціалізованим досвідом.

Цікавим є також те, що два додаткових місця у виконавчому комітеті отримують депутати поточного скликання, котрі висувуються керівництвом двох головних партій. Ці депутати слугуватимуть сполучною ланкою між Асоціацією та нинішніми депутатами. Такий зв'язок забезпечує і чинний Спікер Палати громад, який є покровителем Асоціації.

Асоціація проводить загальні збори всіх членів, що сплачують внески, тричі на рік. Одне з цих засідань проводиться одразу після завершення фінансового року. На таких зборах презентують звіт про діяльність Асоціації, результати аудиту, формують порядок денний на наступний період, вирішують нагальні питання організації. Крім того, організація проводить регіональні зібрання. Як покровитель Асоціації Спікер Палати громад щороку влаштовує прийняття для членів Асоціації у своїй парламентській резиденції.

Сума членського внеску визначається щороку на загальних зборах за рекомендацією виконавчого комітету і наразі становить 35 фунтів стерлінгів. Заборгованість більше двох місяців слугує причиною для

припинення членства в організації. Тільки ті члени, що сплачують внесок, мають право голосу щодо справ організації.

Асоціація має власний журнал «Order! Order!» («До порядку!»), який отримують члени Асоціації та який є доступним для публіки. Крім того, час від часу Асоціація замовляє спеціальні дослідження та аналітику, базуючись на даних про своїх членів.

На відміну від американської Асоціації колишніх членів Конгресу, британська Асоціація колишніх членів Парламенту публікує список своїх членів у відкритому доступі. Так, членами Асоціації є 428 колишніх парламентарів з обох палат. Наразі кількість живих колишніх членів Палати громад становить 954 особи. Оскільки члени Палати лордів не є виборними посадами, а можливість скласти повноваження в деяких категорій членів з'явилась тільки у 2014 році, загальна кількість осіб, що мають статус Лорда, становить 805 осіб із правом голосу та участі в засіданнях та 100 осіб без права голосу та участі (ті, хто на пенсії, зайняли інші посади, були виключені через невідвідуваність тощо). Таким чином, членами Асоціації є близько 23% колишніх депутатів та Лордів. Членами Асоціації є, наприклад, колишні прем'єр-міністри Джон Мейджор та Тоні Блер, а також колишній мер Лондона і теперішній Міністр закордонних справ Боріс Джонсон.

Поки американські колеги розвивають організацію в напрямку аналітичного центру, який має багато громадських ініціатив, здається, що британська Асоціація обирає шлях організації, яка здебільшого представляє інтереси колишніх парламентарів. Водночас громадською та благодійною діяльністю займається Парламентський просвітницький фонд (Parliamentary Outreach Trust) — благодійний фонд, створений членами Асоціації колишніх членів Парламенту. Так само як і Асоціація, Фонд має безпартійний та незаангажований характер. Цілями Фонду є:

- ◆ Просувати освіту та дослідження на благо суспільства в парламентських і демократичних структурах і практиках, а також публікувати корисні результати таких досліджень для громадськості;
- ◆ Поширювати знання про права і обов'язки громадянина шляхом сприяння розумінню громадськістю парламентських і демократичних процесів і заохочення участі громадськості в них;
- ◆ Сприяти вирішенню конфліктів і примиренню на благо суспільства шляхом підвищення рівня знань, навичок і здібностей лідерів, урядових та інших осіб, які потребують таких навичок.

Фонд проводить внутрішню та міжнародну діяльність. У межах Сполученого Королівства Фонд влаштовує освітні заходи спільно з британськими школами та університетами. На таких зустрічах колишні члени Парламенту розповідають про функціонування інституту парламенту, про свою роботу як законодавців, про політичну систему. Міжнародна програма передбачає роботу та тренування з теперішніми та майбутніми парламентарями і демократами в інших країнах, зокрема, в країнах та економіках, що розвиваються, та пост-конфліктних зонах.

Асоціація фінансується з членських внесків та пожертв. Кошти бюджету не витрачаються на діяльність Асоціації. Водночас її члени

постійно висловлюють бажання отримувати фінансування з бюджету. Проте це не має підтримки серед громадян. На думку останніх, кошти платників податків не мають витрачатись на тих, хто втратив суспільну підтримку (*Ex-MPs demand public money to tour the country and a chance to return to the Commons for an annual debate, 2013*). На фоні скандалу, який виник у британському парламенті в 2009 р., такі прохання можуть дійсно видатися виборцям певним марнотратством. Скандал розгорнувся навколо незаконних витрат парламентарів, які були їм відшкодовані за рахунок бюджету. Зокрема, мова йшла про подвійну бухгалтерію, компенсацію за неіснуючі чи занадто дорогі домівки, несплату податків, зловживання представницькими витратами тощо. В результаті розслідувань чотири депутати були засуджені до відбування тюремного строку, інші мали виплатити державі компенсацію за понесені втрати. Репутація парламенту та депутатів зазнала серйозного удару, крім того, були запроваджені заходи зі скорочення витрат на утримання депутатів. У світлі цього додаткові видатки на утримання організації для колишніх депутатів можуть видаватися суспільству незрозумілими.

До того ж, Асоціація просила про допущення колишніх членів до зали голосування для участі в дебатах. Один з колишніх депутатів, що виступили з такою ініціативою, лейборист Ерік Мунман вважає, що «це може бути значним полегшенням для колишніх депутатів, щоб показати, що вони все ще можуть відігравати важливу роль, навіть не маючи мандату» (*Ex-MPs demand public money to tour the country and a chance to return to the Commons for an annual debate, 2013*). Проте ці прохання викликали обурення насамперед серед чинних депутатів.

Скептицизму додає й специфічність парламентської системи Сполученого Королівства. Вже багато років йдуть дискусії щодо реформи британського парламенту, зокрема Палати лордів. Згідно з прогнозами, запропонованими в дослідженні Товариства виборчої реформи (*Electoral Reform Society*), після наступних виборів в Палаті лордів може опинитися майже 2000 членів (*The Super-Sized Second Chamber, 2013*). Таким чином, співвідношення обраних членів парламенту (Палата громад) до призначених (Палата лордів) може становити один до трьох. Палата лордів часто сприймається суспільством як клуб для колишніх депутатів. Коментуючи можливе виділення бюджетних коштів на фінансування Асоціації колишніх членів парламенту, Роберт Окслі, керівник кампанії Альянсу платників податків, сказав: «У нас вже є Палата лордів, щоб іще витрачати час та гроші на колишніх депутатів, які хочуть останній шматок слави» (*Ex-MPs demand public money to tour the country and a chance to return to the Commons for an annual debate, 2013*).

2.4. Канадська Асоціація колишніх парламентарів

Канадська Асоціація колишніх парламентарів була заснована в 1987 році та офіційно затверджена в 1996 році парламентом у Акті про Канадську Асоціацію колишніх парламентарів. Асоціація є незалежним та позапартійним об'єднанням колишніх сенаторів та членів парламенту. Асоціація є громадською організацією (Офіційний сайт Канадської Асоціації колишніх парламентарів).

Асоціацію очолює Виконавчий директор під наглядом Ради директорів. Спікери Сенату та Палати громад є почесними співголовами Асоціації. Рада директорів складається з голови та 16 членів, що обираються на загальних зборах раз на два роки. З членів Ради директорів також обирається виконавчий комітет.

Цілями організації є:

- ◆ використовувати знання та досвід членів для розвитку парламентської демократії в Канаді та в світі;
- ◆ служити суспільним інтересам, надаючи незаангажовану підтримку парламентській системі врядування в Канаді;
- ◆ заохочувати дух єдності між колишніми парламентарями;
- ◆ сприяти хорошим відносинам між членами Сенату і Палати громад та колишніми парламентарями;
- ◆ захищати та просувати інтереси колишніх парламентарів.

Діяльність Асоціації регулюється Актом про Канадську Асоціацію колишніх парламентарів, а також регламентом, затвердженим у 1987 році. Загальні збори проводяться раз на рік. За вимогою 10% членів можуть бути проведені позачергові загальні збори. Асоціація також має свій журнал «Beyond the Hill».

Фінансування організації відбувається за рахунок членських внесків, грантів, доходів від благодійних заходів, дарунків та пожертв. Фінансові звіти Асоціації підлягають зовнішньому аудиту та затверджуються загальними зборами. Розмір членського внеску визначається Радою директорів і наразі становить 125 дол. для колишніх депутатів та 40 дол. для їхніх чоловіків та жінок.

Членами Асоціації можуть стати колишні члени Палати громад та Сенату. Їхні чоловіки та дружини теж можуть отримати асоційоване членство за умови сплати внеску. Також існує почесне членство, яке розглядається Радою директорів. Асоційовані та почесні члени мають такий же доступ до заходів Асоціації, як і звичайні члени. Якщо член Асоціації переобирається в Палату громад чи Сенат, його членство в Асоціації припиняється.

Асоціація має свій фонд на зразок інших подібних організацій у Америці та Європі. Освітній фонд Канадської асоціації колишніх парламентарів є благодійною організацією, що збирає кошти для діяльності Асоціації та просуває демократію і належне врядування в Канаді та демократіях, що розвиваються, по всьому світі. Раз на рік фонд проводить благодійний вечір. Кошти, зібрані фондом, здебільшого спрямовуються на фінансування лекцій членів в університетах та школах Канади та США, а також за кордоном: в Іраку, Білорусі, Казахстані, Гаїті, Судані, Тунісі, Мороко, Шрі-Ланці, Україні, Камбоджі та ін. Фонд має власну інвестиційну стратегію, в рамках якої передбачається функціонування трьох endowments (фондів): операційний фонд для покриття операційних витрат до 70 тис. дол. на рік; програмний фонд для покриття програмних витрат до 400 тис. дол. на рік; спеціальний програмний фонд для залучення внесків під додаткові програмні цілі. Діяльність Асоціації включає освітні заходи та спілкування членів (табл. 4).

Таблиця 4

Діяльність Канадської асоціації колишніх парламентарів

Проект	Опис
<i>Канадські проекти</i>	
Schools Program (Шкільна програма)	Колишні парламентарі виступають у школах на теми виборів, структури врядування, законодавчого процесу
Parliament to Campus (Парламент для студентів)	На зразок американської та європейської асоціацій «Парламент для студентів» безкоштовно організовує лекції колишніх парламентарів в університетах та коледжах
Youth Democracy Network (Мережа молоді за демократію)	Асоціація співпрацює з рядом громадських організацій та аналітичних центрів, цілі яких збігаються з цілями Асоціації, для залучення молодих людей до участі в громадському житті
<i>Міжнародні проекти</i>	
International Election Monitors Institute (Міжнародний інститут зі спостереження за виборами)	Спільний проект Асоціацій Канади, США та Європарламенту, що пізніше перетворився на Global Democracy Initiative. Інститут займається організацією спостережних місій, що складаються з колишніх парламентарів Канади, США та Європарламенту
Promoting Democracy Abroad (Просування демократії за кордоном)	Організація місій колишніх парламентарів для підтримки розвитку молодих демократій. Такі місії працювали в Афганістані, Білорусі, Бурунді, Грузії, Гаїті, Індонезії, Іраку, Йорданії, Казахстані, Мороко, Сербії, Судані, Уганді та В'єтнамі
<i>Мережеві заходи</i>	
Annual Douglas C. Frith Dinner (Щорічна вечерея ім. Дугласа С. Фріса)	Захід проводиться Освітнім фондом для збору коштів на програми Асоціації
Distinguished Service Award (Нагорода за відмінну службу)	Члени Асоціації номінують колишніх парламентарів, котрі, на їхню думку, зробили значний суспільний внесок за час роботи в парламенті й далі демонструють інтерес та активність у розвитку парламентської демократії в Канаді та в світі
Regional Meetings (Регіональні зустрічі)	Раз на рік відбуваються зустрічі в різних провінціях та регіонах Канади, надаючи можливість тим, хто не може відвідати щорічні заходи в столиці, підтримувати зв'язок з членами Асоціації
Study Tours (Навчальні поїздки)	Асоціація організовує щорічні навчальні поїздки до інших країн, які поєднують відвідини історичних місцевостей із зустрічами з колегами та дипломатами
Lifetime Achievement Award (Нагорода за досягнення протягом життя)	Нагороджується колишній член парламенту за його надзвичайний внесок у суспільно-політичне життя Канади до, під час та після парламентської кар'єри
Annual General Meeting (Щорічні загальні збори)	Проводяться раз на рік протягом двох днів, збираючи всіх членів Асоціації

Засновник та перший голова Канадської асоціації Джон Рейд писав, що «бути членом канадської Палати громад означає бути частиною одного з найбільш неправильно інтерпретованих, неправильно висвітлених та найбільш знехтуваних інститутів Канади» (Turner, 1996). На його переконання, саме Асоціація колишніх парламентарів може допомогти якісно змінити ставлення суспільства до парламенту.

Видається, що діяльність канадських асоціацій значною мірою спрямована на підтримку соціальних зв'язків між колишніми депутатами та надання допомоги в перехідний період. Асоціацій колишніх парламентарів в Канаді існує декілька: на національному рівні та на рівні парламентів провінцій. У деяких з цих асоціацій є конфіденційні програми для тих членів, які опиняються в певних труднощах — матеріальних чи психологічних.

Місцеві асоціації існують у Квебеку, Манітобі, Онтаріо, Британській Колумбії. Вони збирають колишніх членів провінційних парламентів, мають власні розвинені мережі та визнані парламентами офіційно. Перші три організації активно співпрацюють та проводять спільні заходи.

Асоціація колишніх парламентарів Онтаріо була заснована у 2000 році рішенням парламенту Онтаріо. Закон 65, що започаткував Асоціацію, був першим законом в історії Онтаріо, що був запропонований не окремим депутатом чи владною партією, а Загальним урядовим комітетом за згодою всіх партій (Офіційний сайт Асоціації колишніх парламентарів Онтаріо).

Після виборів 1995 року один з депутатів парламенту, що програв вибори, був настільки пригніченим та засмученим програшом та перспективою роботи поза парламентом, що покінчив життя самогубством. Його колишні колеги були шоковані ситуацією та здивовані, що колишні депутати не мають місця, де вони би почувались безпечно, могли перебувати у звичному для себе середовищі та звернутися по допомогу. З цього і розпочалась історія асоціації, яка виникла як реакція на цю подію (Life After Parliament: The Role of Associations of Former Parliamentarians, 2015).

Однією з основних цілей організації є дослідження «життя після політики». Ціллю такої діяльності не є «обоження» політиків. Метою цих досліджень є показати ту ціну, яку багато людей платять за служіння громаді.

Діяльність Асоціації здійснюється за комітетами:

- ◆ Комітет з комунікацій: відповідає за публікацію інформаційного бюлетеня «The Informer»;
- ◆ Комітет з нагороди за відмінну службу: розглядає потенційних лауреатів премії Асоціації за відмінну службу, виходячи з їхньої політичної та громадської діяльності;
- ◆ Комітет з освіти: відповідальний за адміністрування програми зв'язку зі школами, коледжами та університетами;
- ◆ Комітет з людських ресурсів: відповідає за управління персоналом Асоціації;

- ◆ Комітет з членства: керує справами щодо членства в Асоціації та пошуком нових членів;
- ◆ Комітет з номінування: номінує виконавчий комітет для обрання на щорічних загальних зборах;
- ◆ Соціальний комітет: планує та організовує різні заходи, включаючи щорічні загальні збори, різдвяний вечір, регіональні зустрічі;
- ◆ Комітет по сайту: відповідає за зміст та наповнення веб-сайту.

Програма «Queen's Park for Campus» (Парламент для студентів) займається просвітницькою діяльністю серед молоді. У рамках програми колишні парламентарі приїжджають до університетів та шкіл з виступами про структуру уряду, парламентський процес, вибори, життя парламентаря тощо.

Асоціація існує за рахунок членських внесків та допомоги від парламенту. Членський внесок становить 50 дол. Членами Асоціації можуть стати всі колишні члени парламенту Онтаріо. Також передбачене почесне членство.

Історія Асоціації колишніх парламентарів Квебеку починається в 1994 році, коли на виборах парламент значно оновився і багато парламентарів одночасно стали колишніми. Організація підтримує зв'язок з іншими франкомовними асоціаціями колишніх депутатів. Керує Асоціацією Рада директорів (Офіційний сайт Асоціації колишніх парламентарів Квебеку).

Асоціація відтворює комітети парламенту, проте має і спеціальний комітет, який зветься «Об'єкти пам'яті» (Life After Parliament: The Role of Associations of Former Parliamentarians, 2015). Ціллю комітету, діяльність якого є пріоритетною для організації, є збирання спогадів колишніх депутатів для створення архівів, що допомогли би в дослідженнях парламентаризму в Канаді та зберегли би їхній безцінний досвід та знання. Асоціація Квебеку також має спеціальну закриту конфіденційну програму підтримки. Програма існує як для теперішніх парламентарів, так і для колишніх, і надає допомогу тим, хто перебуває в складному становищі. Є також комітети з комунікацій, з парламентської демократії.

Місією організації є об'єднання колишніх членів парламенту для популяризації діяльності парламентських інститутів Квебеку та парламентаризму. Цілями є:

- ◆ Використання знання та досвіду колишніх парламентарів парламенту Квебеку для просування парламентської демократії у Квебеку та поза ним;
- ◆ Служіння публічному інтересу;
- ◆ Заохочення солідарності між колишніми парламентарями;
- ◆ Сприяння укріпленню відносин між членами Асоціації та теперішніми парламентарями;
- ◆ Захист та просування інтересів колишніх членів парламенту Квебеку.

Асоціація також має власну телевізійну програму на державному каналі, яка називається «*Mémoires de députés*» («Спогади депутатів»). Програма фінансується парламентом напряму. Один з парламентських журналістів на пенсії проводить інтерв'ю з колишніми депутатами, де вони діляться спогадами про свою роботу в парламенті, привертаючи увагу як до парламенту, так і до ролі самих депутатів у суспільному житті (*Life After Parliament: The Role of Associations of Former Parliamentarians*, 2015).

У *Манітобі* Асоціація офіційно визнана на законодавчому рівні у 2006 році. Проте діяльність організації розпочалась у 2001 році, коли спікер парламенту зв'язався з деякими колишніми парламентарями та зібрав невелику групу, яка регулярно зустрічалася. Протягом п'яти років учасники цієї групи збирали інформацію серед своїх колишніх колег про те, що б вони хотіли отримати від майбутньої асоціації і що б було їм цікаво (Офіційний сайт Асоціації колишніх парламентарів Манітоби).

Асоціація налічує 135 колишніх парламентарів, список опубліковано на сайті. Основні цілі організації — служіння суспільному інтересу через надання незалежної позапартійної підтримки парламентській системі Манітоби, заохочення духу спільноти серед колишніх парламентарів та просування добрих відносин з теперішніми депутатами.

Спікер парламенту є Почесним президентом Асоціації. Рада директорів обирається кожного року. Організація видає журнал «*Time to Speak*», де висвітлює свою діяльність, а також надає членам майданчик для поширення своїх напрацювань. Асоціація існує за рахунок членських внесків, які спрямовуються на спільні заходи з молодіжним парламентом та іншу діяльність. Розмір членського внеску становить 50 дол. Бюджет організації становить 5000 дол. на рік (*Life After Parliament: The Role of Associations of Former Parliamentarians*, 2015).

Напрямки діяльності включають співпрацю з парламентом, з молоддю та соціальні заходи для членів. Асоціація Манітоби веде програму молодіжного парламенту, в рамках якого інформує молодь про парламентський процес. Члени Асоціації та молодіжного парламенту запрошуються до парламенту, де проводять дискусії в залі голосування, а також отримують нагоду для неформального спілкування.

Іншою програмою є «*Speakers Bureau*» (Бюро спікерів). Асоціація надає кілька членів, колишніх парламентарів, які проводять зустрічі з різними спільнотами, школами та університетами на теми, пов'язані з парламентською демократією, політикою та економікою.

У 2010 році відбулась перша тристороння зустріч асоціацій трьох провінцій. З тих пір такі зустрічі проводяться регулярно. Завдяки таким зустрічам Асоціація Манітоби запозичила багато ідей в своїх колег, наприклад створення архівів. Також асоціації мають зв'язки з Канадською асоціацією.

Асоціація колишніх парламентарів Британської Колумбії була заснована та утверджена офіційно в 1998 році, згідно з законом 55 від 1998 року. Цілі організації збігаються з цілями інших Асоціацій:

- ◆ Використання знання та досвіду колишніх парламентарів парламенту Британської Колумбії для просування парламентської демократії у Британській Колумбії та поза нею;

- ◆ Служіння публічному інтересу;
- ◆ Заохочення солідарності між колишніми парламентарями;
- ◆ Сприяння укріпленню відносин між членами Асоціації та теперішніми парламентарями;
- ◆ Захист та просування інтересів колишніх членів парламенту Британської Колумбії.

2.5 Асоціація польських парламентарів

Цікаво також розглянути досвід не тільки країн із розвинутим парламентаризмом, але й держав, що можуть стикатись із проблемами розвитку представницької демократії, близькими Україні. У Польщі Асоціація польських парламентарів, що була заснована у 2003 році, об'єднує колишніх депутатів та депутатів поточного скликання, а також членів Європарламенту від Польщі.

Згідно з інформацією на офіційному сайті організації, Асоціація була заснована ініціативною групою парламентарів у відповідь на низький рівень довіри громадян до обох палат парламенту. Статут Асоціації визначає однією з цілей просування знання про Сейм Республіки Польща, Сенат та Європейський парламент та культивування традицій польського парламентаризму.

Іншими цілями організації є:

- ◆ Підтримка курсу європейської інтеграції;
- ◆ Розвиток кооперації з депутатськими асоціаціями в інших країнах;
- ◆ Поширення знань та досвіду депутатів, сенаторів та членів Європейського парламенту;
- ◆ Просування принципів належної політичної культури;
- ◆ Представництво інтересів осіб, пов'язаних з Асоціацією, в органах влади та інститутах публічної адміністрації;
- ◆ Покращення соціальних стандартів та умов життя колишніх парламентарів та взаємна допомога у складних життєвих ситуаціях.

Згідно зі Статутом, членство в Асоціації може бути звичайне, почесне та додаткове. Звичайне членство можна отримати, написавши заяву. Членами можуть бути депутати поточного скликання, депутати Сейму, сенатори та члени Європейського Парламенту. Почесним членом може бути людина, яка зробила надзвичайний внесок у розвиток Асоціації. Почесні члени не сплачують членського внеску. Членський внесок для звичайних членів становить 12 злотих на місяць (близько 35 євро на рік) для тих членів, які працюють, та 6 злотих для пенсіонерів. Додатковими членами можуть стати фізичні та юридичні особи, що поділяють цілі Асоціації та прагнуть підтримати її діяльність фінансово. Такі члени мають консультативний голос. Членство втрачається в разі порушення членом норм законодавства.

Керівними органами Асоціації є Загальні збори, Головна рада, Головна ревізійна комісія. Також можуть створюватися додаткові ради для вирішення окремих проблем. Вибори до всіх керівних органів проводяться раз на чотири роки. Очолює організацію Спікер Асоціації. До Головної ради також входить Маршалок (голова Сейму), що забезпечує зв'язок Асоціації із парламентом. Також в раді є два віце-президенти, секретар та скарбник.

У середині Асоціації члени можуть утворювати «регіони» на основі воеводств. До таких утворень входить від 10 членів і вони мають свої керівні органи.

Асоціація має місцеві та міжнародні проекти. До місцевої діяльності відносяться:

- ◆ Взаємодія з державними та місцевими владними органами;
- ◆ Кооперація з заінтересованими сторонами, зокрема, головами Сейму та Сенату;
- ◆ Підтримка розвитку місцевого самоврядування;
- ◆ Співпраця з неурядовими організаціями, що займаються розвитком демократії та популяризацією знання про права людини, Європейський Союз, парламентаризм та громадянське суспільство;
- ◆ Пропагування рівних прав жінок та чоловіків на виборах;
- ◆ Організація конференцій, семінарів та лекцій про польський парламентаризм;
- ◆ Допомога членам Асоціації в соціальних та життєвих справах, професійному розвитку;
- ◆ Проведення зустрічей членів.

2.6. Інші асоціації колишніх депутатів

Європейська асоціація колишніх членів парламенту країн-членів Ради Європи об'єднує різні асоціації колишніх парламентарів, в тому числі, свого часу, й українську. Під час загальних зборів Бельгійської асоціації колишніх членів парламенту в 1984 році, які проходили в Брюгге, представники асоціацій колишніх парламентарів Бельгії, Німеччини, Франції та Італії домовились щодо майбутньої співпраці. Вони погодили щорічні зустрічі для узгодження спільних проектів та ініціатив. У 1987 році під час зустрічі у Страсбурзі «четвірка» вирішила створити неформальну групу з їхніх асоціацій для більш вираженого європейського акценту діяльності організацій. У 1994 році ця група, до якої кількома роками раніше приєдналась Туреччина, створила Європейську асоціацію колишніх членів парламенту країн-членів Ради Європи (Офіційний сайт Європейської асоціації колишніх членів парламенту країн-членів Ради Європи).

Участь у організації можлива за умови сплати річного внеску, що надає право голосування за рішення Асоціації. Також можливий тимчасовий статус спостерігача (на 2 роки), протягом якого внесок не сплачується. Внесок становить 1800 євро на рік від однієї асоціації-члена.

Місія організації — просування європейського ідеалу, заснованого на індивідуальних та політичних свободах, верховенстві права та справжній демократії, побудова єдиної Європи. Для цього Асоціація поширює знання про європейські інституції та організовує зустрічі, семінари та колоквіуми, спрямовані на аналіз головних проблем суспільства.

Діяльність Асоціації регулюється статутом, регламентом, а також меморандумом про розуміння та співпрацю з Парламентською Асамблеєю Ради Європи, що був укладений у 2009 році. Асоціація має два керівних органи: виконавче бюро, де кожна асоціація представлена двома делегатами, та загальні збори, де збираються три делегати від кожного члена. Загальні збори обирають президента та віце-президента, приймають рішення щодо нових членів, бюджету, щорічного членського внеску, загального менеджменту та програми діяльності, що готується виконавчим бюро. Делегати в бюро обираються строком на 2 роки. Бюро призначає генерального секретаря, який координує діяльність асоціації і відповідає за розподіл бюджету.

Офіс Асоціації знаходиться у Парижі, де також щорічно проходять зустрічі бюро та загальні збори. До того ж Асоціація має представництво у Брюсселі, в Бельгійському сенаті, де розміщується генеральний секретар Асоціації.

Раз на два роки Асоціація проводить колоквіуми, програма яких готується організаціями-членами. У 2010 році такий колоквіум пройшов у Києві на тему міграції. На той час українська організація входила до Європейської асоціації; наразі членство України не зазначене.

Європейська асоціація надає своїм членам такі переваги:

- ◆ Асоціації-члени можуть формувати порядок денний Європейської асоціації;
- ◆ Члени можуть брати участь в усіх заходах Асоціації;
- ◆ Члени запрошуються на міжнародні заходи інших асоціацій-членів;
- ◆ Асоціації-члени мають доступ до бази даних контактів інших асоціацій-членів.

Членами Європейської асоціації є асоціації колишніх членів парламентів таких країн: Андорра, Австрія, Бельгія, Греція, Іспанія, Ірландія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Сполучене Королівство, Туреччина, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція. Також членство має Асоціація колишніх членів Європейського парламенту (табл. 5).

Асоціації народних депутатів також є, наприклад, у Японії — окремі організації для Палати громад та Палати радників. Вони існують тільки за рахунок внесків членів, не використовуючи коштів з бюджету. Однак парламент надає організаціям офіс.

У Новій Зеландії Асоціація налічує 180 членів. Австралійська асоціація була заснована в 1988 році і офіційно визнана парламентом Австралії. Парламент Південної Австралії має власну Асоціацію колишніх парламентарів. Скандинавські країни також мають об'єднання асоціацій — Північна асоціація колишніх парламентарів (Priks, Naav, 1999).

Таблиця 5
Асоціації-члени Європейської асоціації колишніх членів парламентів країн-членів Ради Європи
(згідно з інформацією з офіційних сайтів асоціацій)

Країна	Назва асоціації та рік заснування	К-сть членів	Хто може бути членом	Фінансування	Розмір внеску на рік
Андорра	Associació d'ex-Síndics i ex-Consellers Generals	95			
Австрія	Vereinigung öffentliche Mandatäre & Funktionäre	560	Колишні та теперішні парламентарі, члени уряду, а також державні службовці вищого рангу (президенти та віце-президенти рахункової палати, прокуратури, єврокомісари тощо). Крім того, членами можуть бути вдови та вдовці вище названих осіб	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дохід від заходів; ◆ Підтримка від парламенту (надання офісу та адміністративних ресурсів) 	25 євро для звичайних членів; 12,50 євро для вдов та вдовців
Бельгія	Association des Anciens Députés fédéraux, Anciens Députés européens et Anciens Sénateurs — Pro Lege / 1980	364	Колишні федеральні депутати, сенатори та депутати Європарламенту	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дотації від парламенту 	
Іспанія	Asociación de ex-Diputados y ex-Senadores de las Cortes Generales	730	Колишні депутати та сенатори; Почесні члени за рішенням Ради директорів	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дохід від заходів; ◆ Підтримка від парламенту (надання офісу та адміністративних ресурсів) 	
Італія	Associazione degli ex Parlamentari della Repubblica / 1969	1358	Колишні депутати та сенатори; Асоційовані члени за рішенням Ради директорів	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дохід від заходів 	15,49 євро

Країна	Назва асоціації та рік заснування	К-сть членів	Хто може бути членом	Фінансування	Розмір внеску на рік
Кіпр	Association of Former Members of Parliament of the Republic of Cyprus	70			
Литва	Lietuvos eksparlamentarų klubas (LEK) / 2012	60	Колишні члени Сейму (ті члени, які стають депутатами, мають призупинити членство)	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дохід від заходів; ◆ Підтримка від парламенту та уряду 	60 євро
Люксембург					
Мальта	Assoċjazzjoni tal-ex Membri Parlamentari tar Repubblika ta' Malta	130	Колишні депутати Мальтійського парламенту, депутати Європейського парламенту	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Дотації від Міністерства фінансів та ◆ Парламенту 	-
Нідерланди	Vereeniging Oud-Parlementariërs / 1992	330	Колишні члени обох палат парламенту, Європейського парламенту (ті члени, які стають депутатами, мають призупинити членство); Асоційовані члени за рішенням Ради директорів	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дохід від заходів; ◆ Підтримка від парламенту (надання офісу та адміністративних ресурсів) 	30 євро
Німеччина	Vereinigung ehemaliger Mitglieder des Deutschen Bundestages und des Europäischen Parlaments e.V. / 1977	682 (46% живих колишніх депутатів)	Колишні депутати Бундестагу та Європейського парламенту, а також колишні члени парламенту першої демократично обраної Народної палати НДР (1990 р.), які можуть бути почесними членами	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дотації від Бундестагу 	75 євро

Таблиця 5 (продовження)
Асоціації-члени Європейської асоціації колишніх членів парламентів країн-членів Ради Європи
 (згідно з інформацією з офіційних сайтів асоціацій)

Країна	Назва асоціації та рік заснування	К-сть членів	Хто може бути членом	Фінансування	Розмір внеску на рік
Норвегія	Foreningen av Tidligere Stortingsrepresentanter / 1993	288	Колишні члени парламенту (ті члени, які стають депутатами, мають призупинити членство)	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви 	
Польща	Stowarzyszenie Parlamentarzyków Polskich / 2003	226	Колишні та теперішні члени обох палат парламенту, депутати Європейського парламенту; Почесні члени за рішенням загальних зборів; Асоційовані члени за рішенням Ради директорів	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Реєстраційний внесок; ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Гранти; ◆ Дохід від заходів 	12 злотих на місяць (близько 35 євро на рік) Для тих членів, які працюють, та 6 злотих на місяць для пенсіонерів
Португалія	Associação Ex Deputados Assembleia da Republica		Колишні члени парламенту після виборів 1975 року (ті члени, які стають депутатами, мають призупинити членство); Почесними членами є президент та спікер парламенту	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дотації від парламенту 	
Сполучене Королівство	Association of Former Members of Parliament of the UK / 2003	428	Члени обох палат парламенту та уряду	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Гранти; ◆ Підтримка від парламенту (офіс) 	35 фунтів (близько 40 євро)

Країна	Назва асоціації та рік заснування	К-сть членів	Хто може бути членом	Фінансування	Розмір внеску на рік
Туреччина	Türk Parlamenterler Birliği / 1976	2800	Колишні та теперішні парламентарі; крім того, членами можуть бути вдови та вдовці вищезазваних осіб	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Гранти; ◆ Дохід від заходів 	120 турецьких лір (близько 30 євро)
Фінляндія	Finnish Association of Former Members of Parliament / 1990			<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Гранти; ◆ Підтримка від парламенту 	
Франція	Groupe des Anciens Députés / 1978	582	Колишні члени парламенту (ті члени, які стають депутатами, мають призупинити членство)	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Гранти; ◆ Підтримка від парламенту 	65 євро
Швейцарія	Association des Anciens Membres de l'Assemblée fédérale	600	Колишні члени обох палат парламенту; Почесні члени (теперішні члени, спікери тощо)		
Швеція	Veteranforening Riksdag / 1987	463	Колишні члени парламенту	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Пожертви; ◆ Дотації від парламенту 	250 шведських крон (близько 25 євро)
Європейський парламент	Former Members Association of the European Parliament	680	Колишні члени Європейського парламенту	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Членські внески; ◆ Дотації від парламенту 	100 євро

3. Об'єднання народних депутатів в Україні

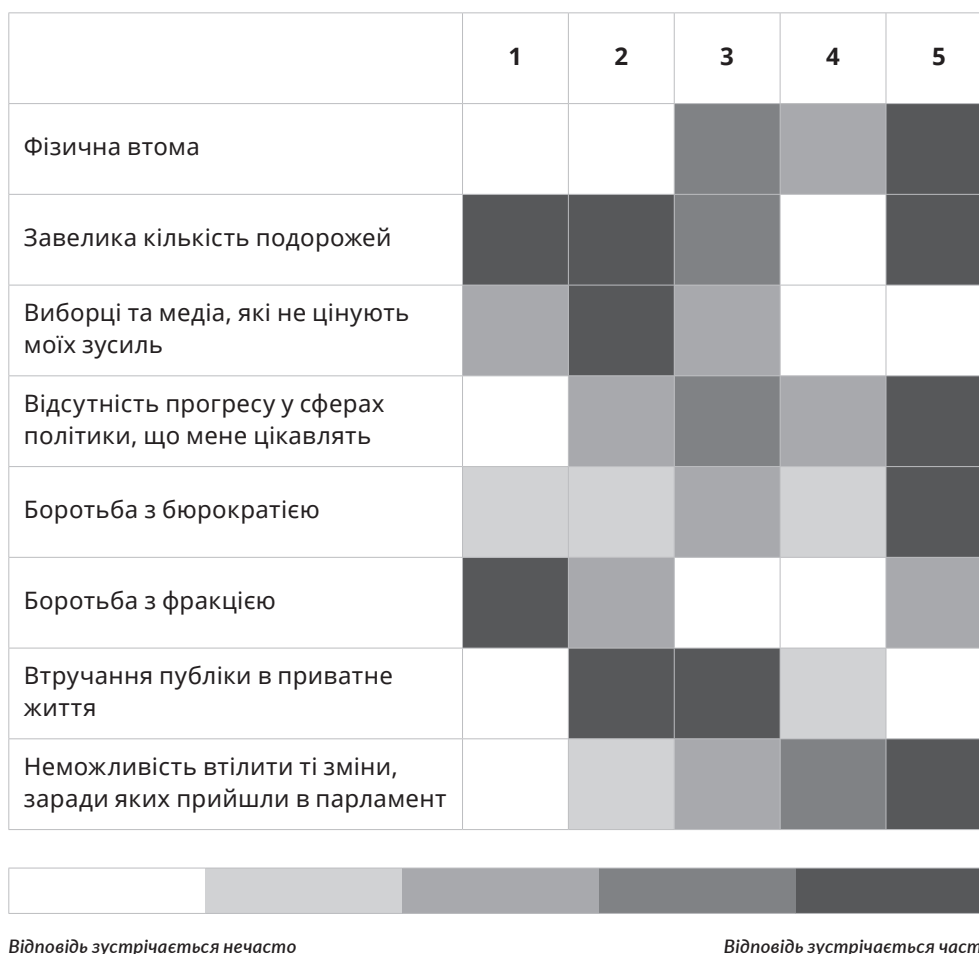
В Україні питанню післяпарламентської діяльності колишніх народних депутатів приділяється мало уваги. Суспільна недовіра до парламенту в цілому виражається у несприйнятті народних депутатів як осіб, які мають певні трудові права, обов'язки, проблеми та виклики. У результаті народні депутати часто відчують свою роботу недооціненою і свої зусилля марними, а коли покидають парламент, вважають роки роботи у Верховній Раді втраченими.

Про це свідчать результати опитування, проведеного в рамках цього дослідження. Українці часто вважають, що для майбутнього народного депутата немає іншої причини балотуватися до парламенту, окрім як приватний чи комерційний інтерес, сліпа амбітність чи корупційні схеми. І хоча безсумнівно не можна заперечувати, що амбіції часто спонукають до політичної діяльності, мотивації, які керують кандидатами в народні депутати, у всіх різні. Народний депутат Костянтин Іщейкін від фракції Блоку Петра Порошенка зазначив, що ним рухали перспективи «реальної праці на користь держави, громади, розбудови рідного краю, роботи над корисними змінами для підвищення рівня життя і наближення до стандартів найпрогресивніших європейських країн». Для Павла Різаника з тієї самої фракції основною мотивацією була можливість «зробити корисні справи для України, що сприятимуть економічному розвитку та підвищенню соціальних стандартів, на основі отриманого мною професійного досвіду». «Змінити країну» — особливо популярна мотивація серед молодих депутатів, які прийшли до парламенту вперше; так думають, наприклад, Дмитро Лінько від «Радикальної партії Олега Ляшка» та інший молодий депутат від «Батьківщини» (погодився на інтерв'ю на умовах анонімності). Депутат від «Самопоміччя» Сергій Кіраль зазначив, що депутатом його «змусили стати обставини», пояснюючи, що головними очікуваннями від роботи депутатом були «злагоджена робота над структурними реформами, боротьба з корупцією, в складі коаліції та спільно з іншими гілками влади», жодне з яких не виправдалось.

Позафракційна депутатка поточного скликання Вікторія Пташник, яка прийшла до парламенту вперше під час виборів 2014 року, описала свої очікування від роботи таким чином: «Найбільше очікування — можливість втілення багатьох ідей у разі підготовки якісного законопроекту та його безперешкодне проходження у ВРУ в разі наявності суспільно-корисної ініціативи, за умови її якісного втілення в законі-проекті. Також серед очікувань — більше професійних людей у ВРУ та можливість об'єднання всіх порядних депутатів, незалежно від приналежності до різних політичних сил, а також набагато більша ефективність роботи». Проте Вікторія вважає, що жодне з цих очікувань не виправдалося. Сам робочий процес у Верховній Раді Вікторія оцінює негативно, а результатами своєї роботи незадоволена. Найбільше на таку оцінку роботи в парламенті впливають боротьба з непотрібною бюрократією, неможливість зробити бажані зміни, відсутність прогресу у сферах професійного інтересу. Результати опитування депутатів щодо різних аспектів депутатської роботи наведено в Рис. 4.

Рисунок 4

Оцініть, наскільки негативними для Вас особисто є перелічені аспекти депутатської роботи (1 — зовсім не впливає негативно, 5 — впливає дуже негативно)



5 з 11 опитаних депутатів не збираються продовжувати політичну діяльність після закінчення строку повноважень. Це означає, що ідеї та ініціативи, з якими депутати приходять до парламенту, так і залишаться невітленими, враховуючи, що більшість депутатів зазначили, що їхні очікування не виправдані, а результатами своєї роботи задоволені лише двоє депутатів. Депутатка від «Самопоміч» Олена Сотник на початку каденції вважала, що «позитивні якісні зміни будуть швидкими й невідворотними», однак жодне її сподівання не виправдалось.

В Україні діяльність народних депутатів, зокрема права та обов'язки після завершення строку повноважень, порівняно з закордонним досвідом врегульована недостатньо. Втім, колишні народні депутати володіють низкою привілеїв. У Законі України «Про статус народного депутата» зазначається, що «після закінчення строку повноважень народний депутат має право користуватися депутатським посвідченням у випадках, передбачених законом» (стаття 9). Це надає їм можливість «бути присутніми на відкритих пленарних засіданнях Верховної Ради України на гостьових місцях» (стаття 11).

Крім того, згідно зі статтею 20, за народним депутатом, строк повноважень якого закінчився, зберігається безкоштовне медичне обслугову-

вання в тих закладах охорони здоров'я, до яких він був прикріплений у період виконання депутатських повноважень.

Питання конфлікту інтересів колишніх народних депутатів частково регулюється статтею 26 Закону України «Про запобігання корупції». Так, діють певні обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави. Колишнім депутатам забороняється:

1. Протягом року з дня припинення відповідної діяльності укласти трудові договори (контракти) або вчинити правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами-підприємцями, якщо колишні депутати протягом року до дня припинення виконання функцій держави здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців;
2. Розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом;
3. Протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення депутатської діяльності.

Міжнародний досвід демонструє, що ці питання в першу чергу регулюються внутрішньопарламентськими документами, зокрема кодексами парламентської етики, які включають у себе положення про конфлікт інтересів, прихований лобізм, а також працевлаштування колишніх депутатів. Це дозволяє врегульовувати спірні моменти ще в стінах парламенту, не доводячи справи до судів.

Крім того, законодавче регулювання лобізму, яке наразі в Україні відсутнє, є загальнопоширеною міжнародною практикою. Фізичні та юридичні особи, що займаються лобіюванням, в тому числі колишні депутати, вносять дані про свою діяльність у спеціальні реєстри, а також надають звіти про проведені заходи. Якщо колишній депутат реєструється як лобіст, він не може використовувати свої привілеї колишнього депутата під час лобістської діяльності. В Україні ж намагання врегулювати сектор, який займається діяльністю, близькою до лобіювання, поки що виглядає більше як «полювання на відьом»: внесені у 2017 році поправки до Закону України «Про запобігання корупції», що змушують громадські організації, які займаються антикорупційною діяльністю, та їхніх контрагентів подавати електронні декларації, були засуджені міжнародною спільнотою (ЄС закликає Київ скасувати е-декларування для громадських активістів, 2017). Натомість, колишні народні депутати, котрі займаються, по суті, лобістською діяльністю, не позбавляються привілеїв, таких як доступ до зали та будівлі парламенту, у зв'язку зі своєю діяльністю.

Як і в інших країнах, колишні депутати в Україні стикаються з проблемами, пов'язаними з адаптацією до післяпарламентського життя.

Однією з них є працевлаштування після закінчення депутатського терміну. Закон України «Про статус народного депутата» надає колишнім народним депутатам певні гарантії трудових прав (Стаття 20): «Народному депутату після закінчення строку його повноважень, а також у разі дострокового їх припинення за особистою заявою про складення ним депутатських повноважень надається попередня робота (посада), а в разі неможливості цього — він зараховується до резерву кадрів Головного управління державної служби України».

Втім, у 2014 році поправками до Закону «Про статус народного депутата» було скасовано низку пільг для колишніх народних депутатів. Вилучена норма про надання матеріальної допомоги непрацюючим колишнім народним депутатам протягом року, скасовано виплату допомоги в розмірі 12-місячного окладу депутатам, що вийшли на пенсію, та право безкоштовного проїзду в транспорті. Не має права на матеріальну допомогу і депутат, який припиняє свої повноваження достроково.

До скасування цих норм у 2013 році виплачувалось 693 тис. грн. щомісяця 99 колишнім народним депутатам (7 тис. грн. на одного депутата), що не могли працевлаштуватись (На захист безробітних депутатів, 2013), а на початок 2013 року на матеріальну допомогу претендували 109 депутатів шостого скликання, 13 парламентаріїв третього скликання, 19 депутатів четвертого і 10 — п'ятого. Це може свідчити про наявну проблему у прилаштуванні колишніх депутатів до нових реалій життя поза парламентом. Наприклад, у одному з інтерв'ю народний депутат I скликання Сергій Колесник зізнався: «Після завершення каденції були складні часи. Мені доводилося ремонтувати швейні та пральні машини і навіть підробляти таксистом в «Жигулях» — я, до речі, на них досі їжджу» (Екс-нардепи: роблять уроки і ростять зерно, 2014).

З цими та іншими викликами у країнах розвинутої парламентської демократії борються асоціації колишніх депутатів. Такі об'єднання є і в Україні. Нижче проаналізуємо цілі, завдання та діяльність таких об'єднань.

Згідно з пунктом 4 статті 20 Закону України «Про статус народного депутата», «народні депутати нового скликання разом з народними депутатами попередніх скликань можуть об'єднуватися в Асоціацію народних депутатів України, метою якої є сприяння парламенту і його комітетам у підготовці законодавчих актів, проведенні просвітницької роботи у сфері законодавства та історії українського парламентаризму, захист інтересів народних депутатів». Отже, українська асоціація, на відміну від більшості іноземних, де членство припиняється в разі набуття повноважень депутата, залучає і чинних депутатів.

Асоціація народних депутатів України була заснована в березні 1995 року. Асоціація має свій статут, затверджений того ж року. Згідно зі статутом, Асоціація народних депутатів України є всеукраїнською, добровільною, позапартійною громадською організацією.

Основною метою діяльності Асоціації є започаткування, збереження і збагачення депутатських традицій та створення умов для ефективного використання інтелектуального потенціалу та досвіду колишніх народних депутатів України для сприяння гілкам влади всіх рівнів, громадським і політичним організаціям у розбудові суверенної і незалежної, демократичної, правової України.

Завданнями Асоціації є:

- ◆ Організація консультативного та інформаційного сприяння парламенту, комітетам, робочим депутатським групам з метою підготовки законодавчих актів;
- ◆ Просвітницька робота у сфері законодавства та парламентаризму;
- ◆ Сприяння утвердженню Верховної Ради як інституту законодавчої влади та представницької демократії як системи управління;
- ◆ Громадський контроль за дотриманням Закону «Про статус народного депутата України» щодо депутатів попередніх скликань, їх соціальна підтримка та захист;
- ◆ Проведення на замовлення Верховної Ради, її комітетів експертизи проектів законодавчих актів, що подаються суб'єктами законодавчої ініціативи;
- ◆ Сприяння аналітичній роботі гілок влади і органів самоврядування;
- ◆ Систематичне висвітлення результатів своєї діяльності.

Асоціація пропонує надавати Верховній Раді та її комітетам аналітичні послуги, сприяти розвитку представницької демократії, проводити обговорення законопроектів спільно з депутатами поточного скликання, надавати моральну та матеріальну допомогу своїм членам, проводити аматорську спортивну діяльність, поширювати відомості про діяльність своїх членів, встановлювати зв'язки з об'єднаннями колишніх членів парламентів інших країн.

Загальна кількість членів Асоціації станом на кінець 2016 року становить 428 осіб. Найбільше представлені депутати I та II скликань. Серед членів близько 20 жінок. З поточного скликання членом Асоціації є лише Олег Ляшко, Голова фракції Радикальної партії Олега Ляшка. Для залучення нових членів Асоціація роздає заяви на вступ у залі голосування в перший день роботи нового скликання. Членом Асоціації може бути будь-яка особа, що була народним депутатом України попередніх скликань, депутатом Верховної Ради УРСР та СРСР.

Найвищим керівним органом Асоціації є Збори її членів. Річні збори Асоціації традиційно проводяться в січні кожного року у м. Києві. На зборах Правління звітує перед членами про діяльність за рік, проходять вибори Президента, Віце-Президента та Правління, визначається розмір річного внеску. Розмір річного внеску у 2017 році становить 1000 грн.

У період між Річними зборами керівним органом Асоціації є її Правління. Головуючим на засіданнях Правління є Президент, якого обирають члени. Наразі Президентом є Олена Крандакова, народний депутат II скликання. Президент Асоціації організовує роботу Правління та ухвалює рішення з питань діяльності Асоціації. За статутом Асоціація має місцеві осередки в областях України та в Криму, проте робота з виборцями в регіонах поки що залишається в планах Асоціації.

Виконавчим органом Асоціації є виконавча дирекція. Дирекцію очолює Виконавчий директор, який є дійсним членом Асоціації і, як правило, членом Правління Асоціації. Розпорядником фінансів і майна Асоціації є Виконавчий директор.

Основними джерелами фінансування Асоціації є:

- ♦ вступні та членські внески;
- ♦ добровільні пожертви;
- ♦ гранти;
- ♦ інші надходження.

Асоціація не отримує фінансування від парламенту, проте Верховна Рада надає Асоціації приміщення для офісу в урядовому кварталі. За словами Крандакової, існує нестача фінансування Асоціації, що прямо впливає на її діяльність. Так, керівництво Верховної Ради підтримує Асоціацію на словах, однак бюджетних коштів на організацію не виділяється.

Співпраця з Верховною Радою існує на індивідуальному рівні: члени Асоціації відвідують відкриті засідання, надають експертні висновки комітетам. Також колишні народні депутати беруть участь у круглих столах, організованих проектами технічної допомоги Верховної Ради, працюють помічниками народних депутатів. Однак прямої співпраці між комітетами та Асоціацією немає, і комітети часто ігнорують пропозиції членів Асоціації. Народні депутати поточного скликання також не приділяють достатньо уваги діяльності Асоціації.

Наразі Асоціація прагне створити благодійний фонд, який дозволить би акумулювати кошти для розширення діяльності організації. Такий фонд міг би спонсорувати курси, зустрічі зі студентами, круглі столи та обговорення. Також ухвалюються зміни до статуту для проведення зборів Асоціації в онлайн-режимі.

Асоціація вбачає головними напрямками свого розвитку навчання молоді, роботу з населенням в регіонах та допомогу у збільшенні відкритості Верховної Ради. Опитані колишні парламентарі вважають, що Асоціація «має бути медіатором у політичних діалогах, виразником ідей демократії перед молодими політиками та студентами». Колишні народні депутати, члени Асоціації, також мають свої законодавчі ініціативи, які інші члени підтримують та просувають. Наприклад, зараз Асоціація підтримує свого колишнього президента Олександра Барабаша у просуванні законопроекту про нову виборчу систему.

Близько 15 членів Асоціації працюють на державній службі; серед членів є заступник Міністра освіти та науки. Асоціація підтримує з ними зв'язок для можливості реалізації ініціатив своїх членів, проте часто цього недостатньо. За словами Президента Асоціації, серед 428 членів лише біля 150 активних, більшість з них — депутати першого та другого скликань, які не дуже долучені до політичного процесу.

Крім того, не здійснює асоціація й просвітницької роботи на зразок закордонних колег. Це пояснюється недостатністю фінансування. На думку Президента, фінансування Асоціації має здійснюватися за рахунок бюджету, як це, наприклад, відбувається в Литві, де фінансування Клубу сигнаторів досягає сотень тисяч євро.

Проте, зважаючи на досвід різних країн, вивчений в попередньому розділі, державне фінансування асоціацій (колишніх) депутатів не є розповсюдженою практикою. Попри те, що переваги від діяльності таких асоціацій є очевидними, часто намагання отримати фінансування з бюджету викликає не тільки нерозуміння виборців, які вважають

неприйнятним спрямування своїх податків на утримання тих, хто і так має певні привілеї, але й опір коллег-депутатів, які думають про колишніх депутатів як таких, хто вже мав свій шанс у політиці.

Справді в умовах низької довіри громадян до депутатського корпусу важко пояснити необхідність виділення додаткових бюджетних коштів на утримання подібної організації, особливо в той час як за останні роки значно скоротилися привілеї народних депутатів та витрати Верховної Ради.

Ба більше, самі народні депутати поточного скликання не підтримують існування такої організації: 27% опитаних депутатів вважають, що існування такої асоціації не є необхідним. Колишній депутат Андрій Шевченко «не бачить очевидної необхідності в існуванні Асоціації». Це пов'язано насамперед з нерозумінням функцій організації та її потенційної користі. Деякі депутати називали організацію «профспілкою депутатів», наголошуючи, що такі послуги їм не потрібні. Також більшість опитаних депутатів поточного скликання не планують продовжувати політичну кар'єру і не хотіли би брати участь у політичному процесі, а тому не бачать сенсу в приєднанні до організації. Позафракційна депутатка поточного скликання Вікторія Пташник вважає, що потрібна не єдина організація, а «тематичні асоціації для розробки і втілення ідей в конкретній сфері».

Ті депутати, які бачать користь від існування об'єднання депутатів, зазначають такі можливі сфери для її діяльності:

- ◆ Передача досвіду роботи в Раді;
- ◆ Підтримка корисних ініціатив, особливо молодих депутатів;
- ◆ Благодійність;
- ◆ Адвокація;
- ◆ Лобізм;
- ◆ Питання парламентської етики;
- ◆ Збереження традицій українського парламентаризму;
- ◆ Просвітницька діяльність;
- ◆ Напрацювання законодавчих ініціатив або сприяння у просуванні раніше зареєстрованих законопроектів попередніх скликань.

73% опитаних парламентарів поточного скликання взагалі не знають про існування Асоціації народних депутатів України. Звичайно, це свідчить про низький рівень комунікації Асоціації з депутатами та недостатню активність її членів. Асоціація не має програм спілкування з молоддю, університетами як в асоціаціях інших країн, а її діяльність виглядає дещо спорадичною. Але, зважаючи на те, що наразі в Асоціації оплачуваною є лише позиція бухгалтера, а всі інші працюють на волонтерських засадах, важко очікувати ширшого поля діяльності.

Проте, беручи до уваги рекордно низький рівень довіри до Верховної Ради з одного боку і необхідність негайного реформування парламенту з іншого, діяльність такої асоціації може бути як ніколи доречною та важливою. Тому фінансування Асоціації народних депутатів України

з державного бюджету, можливо, як тимчасове явище могло би стати тим необхідним каталізатором, який би прискорив глибшу інституалізацію організації, допоміг розпочати активнішу діяльність та дав змогу залучити зовнішні фінансові ресурси. Серед членів Асоціації є відомі політики (Іван Заець, Олександр Мороз, Іван Салій тощо) та постаті, які користуються суспільною повагою, і їхня підтримка Асоціації могла би допомогти мінімізувати несприйняття витрачання бюджетних коштів на діяльність Асоціації.

Асоціація народних депутатів України має офіційний статус, закріплений у Законі України «Про статус народного депутата». Проте існують і інші об'єднання колишніх депутатів, які мають менш формалізований характер. Так, важливою організацією є Депутатський клуб «Парламент», заснований депутатом III скликання Олександром Ржавським.

Депутатський клуб є зареєстрованою громадською організацією, проте не має офіційного статусу парламентської організації, як, наприклад, Асоціація народних депутатів України. Проте Клуб активно співпрацює з Асоціацією: проводяться спільні шахові турніри та інші заходи.

Клуб не існує за рахунок державного кошту, а фінансується з приватних джерел. Раніше це були кілька спонсорів, зараз більшість затрат лежить на самому Ржавському. На думку Олександра Ржавського, інтерв'ю з яким було проведене для цього дослідження, Клуб допомагає формувати нову політичну культуру та порядок денний, приділяти час поза парламентом справді важливим та глибинним речам.

Клуб має щомісячний журнал «Нардеп», проте його випуск призупинено з 2013 року. Зараз, за словами Ржавського, готується перший випуск за останні три роки. В журналі є постійна рубрика «Парламентський клуб», де надається слово Президенту, а також розміщено статті та інтерв'ю з членами Клубу. Багато сторінок журналу займає реклама. Журнал розповсюджується серед всіх членів Клубу, депутатів поточного скликання, в місцевих радах та адміністраціях. Наклад журналу становить 10 тис. примірників, а рекомендована ціна — 100 грн. Має Клуб і власний веб-сайт у форматі новинного ресурсу — www.nardepu.com.

Депутатський клуб «Парламент» було засновано в 1999 році. Клуб був членом Європейської асоціації колишніх депутатів Ради Європи. Він налічує 350-400 членів. Серед членів Клубу є колишні прем'єр-міністри, міністри, державні службовці. Для набуття членства раніше треба було пройти посвяту, зараз Клуб відходить від офіціозу, і будь-який колишній депутат може долучитися до Клубу. Підтримка від керівництва Верховної Ради є лише номінальною, але, за словами Ржавського, багато депутатів долучаються до діяльності Клубу. Проте, за даними опитування, лише 10% опитаних депутатів поточного скликання знають про існування Депутатського клубу «Парламент».

Клубом керує Президент, яким наразі є Олександр Ржавський. Також у Клуба є організаційний комітет та волонтери. Обов'язкового членського внеску Клуб не вимагає, однак приватні пожертви вітаються.

Основними цілями Клубу є створення дискусійного майданчику для колишніх народних депутатів, які прагнуть залишатися залученими до політичного процесу, формувати політичний порядок денний, обмінюватися ідеями та працювати над спільними проектами. Крім того, Клуб прагне працювати в напрямку громадянської освіти та просвіти.

Наразі Клуб проводить до 20 заходів на рік, кожен за участі від 50 до 500 осіб. Члени Клубу також працюють над розробкою законопроектів. Клуб поділено за тематичними блоками або групами, які зустрічаються для роботи над певними проектами чи законодавчими ініціативами.

Загалом позапарламентські депутатські об'єднання в Україні не виконують тих функцій, які є в подібних утвореннях за кордоном. Основні цілі функціонування таких організацій: підтримка зв'язку з колишніми колегами, комунікація з парламентом та депутатами поточного скликання та спілкування з виборцями — не тільки не досягнуті, але й не стоять перед українськими організаціями через ряд причин (наприклад, брак ресурсів, недостатню обізнаність тощо). Розвиток культури парламентаризму в Україні багато в чому залежить саме від того, з якими мотиваціями депутати входять до парламенту та з якими настроями виходять з нього, адже це впливає на престижність професії депутата, суспільну довіру до інституту парламенту та, врешті-решт, демократичне парламентське представництво.

Висновки

Депутатська діяльність приносить не лише визнання, статусність та політичну вагу; робота депутата може бути виснажливою, невдячною, без видимих результатів та перспектив. Від того яким є досвід депутата в парламенті та наскільки високою є «ціна» входження до парламенту та виходу з посади, залежить, наскільки привабливою є професія парламентаря, наскільки відкритим є інститут парламенту та наскільки ефективними є соціальні ліфти.

Виходячи зі стін парламенту, колишній депутат має бути впевненим у завтрашньому дні, у своїй можливості й надалі представляти інтереси громадян та працювати на благо держави. Якщо колишні депутати вважають неспівмірними надбання під час парламентського терміну з очікуваннями під час набуття мандату та затратами на його виконання, а вихід з парламенту супроводжується значними психологічними, фінансовими, сімейними та професійними труднощами, парламент перестає приваблювати професіоналів з високими морально-етичними принципами та цінностями. Натомість до парламенту приходять ті, для кого робота депутата не є роботою, а служіння народу стає фасадом для просування приватних інтересів.

Коли в парламенті знаходяться представники груп впливу або, як у випадку України, великих індустріальних груп та олігархічних кланів, парламентський порядок денний змінюється швидко, а під час виборів, в умовах відсутності справжніх партій, спостерігається висока плинність у депутатському корпусі. В Україні середня плинність у парламенті за роки незалежності становить 62%, що в порівнянні з подібними показниками в інших країнах, як-от в Сполученому Королівстві, де плинність становить 24%, свідчить про низьку спроможність Верховної Ради до збереження інституційної пам'яті. Це, своєю чергою, призводить до нестабільної політичної ситуації, зниження довіри до парламенту, низької якості експертизи та законопроектів.

Довіра до парламенту є важливим показником легітимності обраної влади, а отже, фактором стабільності всієї політичної системи в країні. Надзвичайно низький рівень довіри громадян до Верховної Ради VIII скликання має стати тригером глибоких трансформацій парламенту України. Зокрема, особливу увагу необхідно звернути на якість парламентських експертних послуг, політичну культуру в парламенті, конфлікти інтересів.

Закінчуючи кар'єру в парламенті, колишні депутати стають носіями досвіду роботи в парламенті, мережі контактів та унікальних знань про законотворчий процес та державну політику. Використання їхніх надбань та потенціалу може мати значний позитивний ефект у вирішенні вищеописаних проблем. Медіаторами діалогу між колишніми депутатами та парламентом можуть виступати формальні та неформальні об'єднання колишніх парламентарів, які найчастіше мають форму асоціацій.

Асоціації колишніх депутатів виникають як реакція на запити колишніх парламентарів у спілкуванні один з одним, у встановленні співпраці із парламентом та у комунікації з виборцями. Об'єднуючись в асоціації, колишні депутати отримують інструмент прямої взаємодії з парламентом, долучаючись до його діяльності як запрошені експерти, а також як «посли» ідей парламентаризму серед молоді та виборців. Колишні депутати не залежать від партійних інтересів, не женуться за передвиборними рейтингами, а отже, викликають довіру як незаангажовані професіонали. Одне з основних покликань колишніх депутатів в асоціаціях — підвищення рівня довіри до парламенту та престижності політики загалом — втілюється в численних освітніх програмах для молоді, постійному спілкуванні з виборцями, благодійних проектах.

Проте асоціації чинять позитивний вплив не лише на розвиток представницької демократії. Об'єднання депутатів допомагають вирішити ряд проблем, які виникають у самих депутатів, які закінчили свою кар'єру в парламенті з тих чи інших причин. Можливість спілкування в колі людей, які пройшли той самий шлях у політиці та розділяють ті самі виклики, важлива для колишніх депутатів, що підтверджується опитуванням, проведеним в рамках дослідження.

Асоціації допомагають депутатам адаптуватись до післяпарламентського життя. Спільні проекти, ініціативи, розпочаті за часи депутатства, участь у суспільно-важливих заходах допомагають колишнім депутатам повернутися у звичайний життєвий ритм. У асоціаціях депутати також можуть отримати підтримку в разі психологічних чи матеріальних труднощів. Це особливо важливо, враховуючи, що чимало депутатів віддаляються від родини за час перебування в парламенті, а з точки зору кар'єри випадають з ринку праці. За словами народного депутата I скликання Анатолія Ткачука, депутатській роботі присвячувалось «дуже багато часу. Не залишалось часу на сім'ю, це породило певні проблеми на наступний період».

Полегшуючи перехідний період для колишніх депутатів, асоціації допомагають у підвищенні привабливості та престижності депутатської роботи, роблячи доступ до політичного офісу більш відкритим. Асоціації надають стимули для «безперервної рухомості» професіоналів між парламентом, партійними структурами, громадянським суспільством та бізнесом, що є основою розвинутої представницької демократії.

Діяльність колишніх депутатів корисна і для самого інституту парламенту. Під час виконання своїх обов'язків парламентарі не можуть належним чином приділяти увагу внутрішнім проблемам парламенту через брак часу та мотивації. Натомість колишні депутати мають більше часу на реформування парламенту та підвищення ефективності парламентських процедур. Для цього важлива підтримка поточного керівництва парламенту. Так, в багатьох країнах чинні спікери парламентів є почесними членами або президентами асоціацій колишніх парламентарів. Це забезпечує належну комунікацію між колишніми депутатами та парламентом. У деяких країнах, як-от в Україні та Польщі, членами асоціацій також можуть бути депутати поточного скликання, що гарантує зв'язок поколінь у парламенті та можливість швидкої взаємодії.

Асоціації також сприяють усуненню потенційних конфліктів інтересів. У багатьох країнах законодавчо встановлено, в яких випадках колишні депутати можуть представляти інтереси третіх сторін. Зазвичай така діяльність існує в межах лобювання, яке визначено в окремих законах. Асоціації виступають з колективними ініціативами замість індивідуальних, таким чином уникаючи можливих конфліктів інтересів. Це особливо необхідно в українських умовах, коли законодавчого регулювання лобізму не існує, а конфлікт інтересів не врегульований внутрішньопарламентськими документами на кшталт кодексу парламентської етики. Аналіз українського законодавства виявляє прогалини в регулюванні потенційного конфлікту інтересів, зокрема серед колишніх депутатів та державних службовців. Доречною видається розробка Кодексу парламентської етики та законодавства про лобювання.

Проаналізований зарубіжний досвід функціонування асоціацій колишніх парламентарів демонструє їхню актуальність та необхідність для розвитку представницької демократії. Подібні організації мають схожі структури та види діяльності. Зазвичай асоціації визнані парламентом офіційно і в деяких випадках отримують фінансову підтримку з бюджету. Проте на додаткові проекти, зокрема освітні, асоціації збирають благодійні пожертви, членські внески, отримують гранти.

Питання фінансування особливо гостро стоїть в українській Асоціації народних депутатів. Через брак коштів Асоціація не в змозі провадити діяльність, подібну до своїх закордонних аналогів: спілкування зі студентами, міжнародні обміни, спостережні місії, робочі поїздки тощо. Наразі Асоціація налічує 428 членів, але активних серед них лише третина. Разом з тим, розмірковуючи про встановлення фінансування Асоціації з бюджету, необхідно пам'ятати про суспільну думку, в якій така організація може асоціюватися з закритим клубом можновладців. Таке сприйняття хоч і не безпідставне та ілюструє суспільні настрої, однак не відображає повноту потенційної діяльності такої асоціації.

Для якісної зміни українського парламенту необхідні зусилля всіх заінтересованих сторін, серед яких, безперечно, єдиним фронтом можуть виступити колишні народні депутати. Більш різностороння, ефективна та цілеспрямована діяльність Асоціації народних депутатів як представника інтересів колишніх парламентарів може стати тим поштовхом до необхідних трансформацій, що перетворять Верховну Раду на парламент європейського зразка.

Список використаних джерел

1. ALTER-EU groups complain about breach of parliamentary Code of Conduct by European Parliament Former Members Association, 2013. Електронний ресурс: <https://www.alter-eu.org/documents/2013/05/02/alter-eu-groups-complain-about-breach-of-parliamentary-code-of-conduct-by>
2. Byrne C., Theakston K., 2016. Leaving the House: The Experience of Former Members of Parliament Who Left the House of Commons in 2010. *Parliamentary Affairs*, vol. 69, issue 3, p. 686–707
3. Cater D., 1964. Power in Washington. New York: Rand
4. Code of Conduct for Members of the European Parliament with respect to financial interests and conflicts of interest. Електронний ресурс: http://www.europarl.europa.eu/pdf/meps/201305_Code_of_conduct_EN.pdf
5. Code of Laws of the United States of America, 1983, Chapter 703, Title 36
6. Code of Official Conduct, Rule XXIII. Rules of the House of Representatives — 114th Congress. Електронний ресурс: <https://ethics.house.gov/publication/code-official-conduct>
7. Congressional Record, June 15, 2010. House, Vol. 156, Pt. 8
8. Docherty, D. C., 2001. To Run or Not to Run? A Survey of Former Members of the Parliament of Canada. *Canadian Parliamentary Review*, vol. 24, no. 1, p. 16–23.
9. Ethics Reform Act, 1989 (США)
10. Ex-MPs demand public money to tour the country and a chance to return to the Commons for an annual debate, 2013. Електронний ресурс: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2318189/Ex-MPs-demand-public-money-tour-country-chance-return-Commons-annual-debate.html>
11. European charter of former parliamentarians, 2011. European Association of former Parliamentarians of the member states of the Council of Europe
12. Hecl H., 1978. Issue Networks and the Executive Establishment. *American Political System*, Washington, DC: AEI Press
13. Herrick, R. and Nixon, D. L., 1996. Is There Life After Congress? Patterns and Determinants of Post-Congressional Careers. *Legislative Studies Quarterly*, 21, p. 489–499
14. Honest Leadership and Open Government Act, 2007 (США)
15. House Ethics Manual, 2008 (США)
16. Life After Parliament: The Role of Associations of Former Parliamentarians, 2015. *Canadian Parliamentary Review*, Vol. 38 no. 3, p. 4–10
17. Moss, S., 2005. Thrown out of the House. *The Guardian*. Електронний ресурс: <https://www.theguardian.com/politics/2005/jun/01/election2005.uk>
18. Priks K., Haav K., 1999. Associations of Former Members of Parliaments. *Analytical Service of Riigikogu*, no. 284. Електронний ресурс: https://www.riigikogu.ee/msi_arhiiv/tel284_i.html

19. Roberts J., 2015. *Losing Political Office*. Milton Keynes: The Open University Business School
20. The Super-Sized Second Chamber, 2013. Електронний ресурс: <http://www.electoral-reform.org.uk/blog/the-supersized-house-of-lords>
21. Turner J.B., 1996. Canadian Association of Former Parliamentarians. *Canadian Parliamentary Review*, vol. 19, no. 3, p. 14–16.
22. Yerardi J., 2016. San Diego House members travel the world with private money. Електронний ресурс: <http://inewssource.org/2016/07/11/san-diego-congress-travel/>
23. Дані Centre for Responsive Politics. Електронний ресурс: <https://www.opensecrets.org/revolving/top.php?display=Z>
24. Екс-нардепи: роблять уроки і ростять зерно, 2014. Електронний ресурс: <http://ukr.segodnya.ua/life/stories/eks-nardepy-delayut-uroki-i-rastyat-zerno-538436.html>
25. ЄС закликає Київ скасувати е-декларування для громадських активістів, 2017. Електронний ресурс: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/04/26/7065064/>
26. Конституція Асоціації колишніх членів Парламенту Сполученого Королівства
27. На захист безробітних депутатів, 2013. Електронний ресурс: http://blogs.pravda.com.ua/authors/chernikov-20111109160648/514afd2ce6b8/view_print/
28. Офіційний сайт Асоціації колишніх парламентарів Квебеку. Електронний ресурс: <http://www.assnat.qc.ca/fra/amicale/>
29. Офіційний сайт Асоціації колишніх парламентарів Манітоби. Електронний ресурс: <http://www.formermanitobamla.ca/>
30. Офіційний сайт Асоціації колишніх парламентарів Онтаріо. Електронний ресурс: <https://ontafp.com>
31. Офіційний сайт Асоціації колишніх членів Європейського парламенту. Електронний ресурс: <http://www.formermembers.eu>
32. Офіційний сайт Асоціації колишніх членів Конгресу США. Електронний ресурс: <http://usafmc.org>
33. Офіційний сайт Асоціації колишніх членів Парламенту Сполученого Королівства. Електронний ресурс: <https://www.politicshome.com/organisation/association-former-members-parliament>
34. Офіційний сайт Європейської асоціації колишніх членів парламенту країн-членів Ради Європи. Електронний ресурс: <https://www.frap-europe.org>
35. Офіційний сайт Канадської Асоціації колишніх парламентарів. Електронний ресурс: www.exparl.ca
36. Статут Асоціації народних депутатів України



ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ

Громадська організація
«Лабораторія законодавчих ініціатив»
Київ, 04071, вул. Нижній Вал, 15, офіс 303
Офіційна сторінка: www.parlament.org.ua
E-mail: info@laboratory.kiev.ua
(+38 044) 531 37 68

Формат 86×122/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 1000 прим.
Зам. № 9-0977.

НАДРУКОВАНО

ФОП Кашталян Н. І.
Київ, вул. Тарасівська, 2
Видавництво ТОВ «Вістка»
Свідоцтво Держкомтелерадіомовлення України
ДК №2280 від 05.09.2005 р.
01042, Київ, пров. Новопечерський, 5
(+38 044) 583 50 94



Громадська організація «Лабораторія законодавчих ініціатив»

Київ, 04071, вул. Нижній Вал, 15, офіс 303

Офіційна сторінка: www.parlament.org.ua

E-mail: info@laboratory.kiev.ua

+38 044 531 37 68